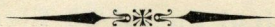

REVISTA POLITICĂ ════ ȘI LITERARĂ ════

Director-proprietar-editor: AUREL CIATO.

S U M A R U L :

- Dr. VALER MOLDOVAN . . . Criza ungară.
 I. AGÂRBICEANU . . . In drum spre băi (nuvelă).
 HORIA P. PETRESCU . . . In fruntea unui volum de versuri triste (poezie).
 HYPERION Sbucium (poezie).
 ENEA Cântec (poezie).
 M. STRAJANU „Puterea sufletească“, studiu psihologic de C. Rădulescu—Motru.
 VASILE C. OSVADĂ Lupta de azi.
 G. VĂLEANU Mireasa (nuvelă).
 Dr. V. MERUȚIU Masivele de sare din Ardeal.
 IUNIOR Economie națională (Disolvarea mirului rusesc; Magazinele mari și mici comercianți).
 HORIA P. PETRESCU Pro Patria (poezie).
 HYPERION Nocturnă (poezie).
 T. Cum eră să învățăm carte (nuvelă).
 GAVR. TODICA Soli din univers.
 Dr. V. NIȚESCU Glosse.
 AL. CIURA Cronica literară (A. Stavri: Luminișuri).
 SPECIALIST Note politice.
 A. C.
 * * * Informațiuni;
 Bibliografie;
 Reviste.

REVISTA POLITICĂ ȘI LITERARĂ

===== APARE ODATĂ PE LUNĂ =====

DIRECTOR—PROPRIETAR—EDITOR: AUREL CIATO.

Cu colaborarea dlor: *Ioan Adam, I. Agârbiceanu, A. P. Bănuțiu, Lucian Bolcaș, Dr. L. Ciato, Ales. Ciura, Maria Cunțan, Dr. C. Maniu, Dr. Iuliu Maniu, A. A. Melin, Dr. V. Meruțiu, Dr. V. Moldovan, Dr. V. Nițescu, Vasile C. Osvudă, Horia P. Petrescu, Dr. Ștefan Pop, Dr. I. Rațiu, Luca Rusu, I. U. Soricu, George Stoica, M. Străjan, Petru Suci, Gavril Todica, Dr. Alexandru Vajda.*

Condițiile de abonare.

Costul abonamentului pe un an întreg	12 cor.
„ 1/2 an	6 „
Pentru studenți, învățători și preoți dela sat pe un an întreg	8 „
„ 1/2 an	4 „
În România și străinătate, pe un an întreg	15 „
„ 1/2 „	750 b.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La redacția „REV. POL. ȘI LIT.” se pot comanda următoarele cărți:

Note și reflexiuni la situația politică a Românilor din regatul ungar

de *Aurel Ciato*. — Prețul unui exemplar 1 cor + 10 fil. porto postal.

Aurel Ciato: CRONICI POLITICE. Fasc. I. Cu următorul cuprins:

Prefață. — Spre ideal. — Puterea principiului. — Psihologia situației. — Pericolul românesc. — Dacoromânism. —
===== Reforma electorală. =====

Prețul unui fascicol numai 30 fileri + porto postal.

Revista politică și literară

apare odată pe lună.

REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
BLAJ (Balázsfalva). Ungaria.

ABONAMENTUL ANUAL: 12 cor.
Pentru ștudenți, învățători, preoți dela sat: 8 cor.
În România și străinătate: 15 cor.

Criza ungară.

De Dr. Valer Moldovan.

Legenda pasării Phoenix, care renaște din propria-i cenușe, pare a fi ceva mai mult decât o simplă legendă, e un simbol, o personificare a unei legi universale.

Vrea să însemne că atât în lumea organică cât și în ordinea socială a omenimii nu există moarte și viață, ci numai trecere și prefacere.

Și mai înseamnă simbolul acesta și aceea că ori ce viață și forță nouă își are sorgintea în puteri vechi ajunse în decadentă și ruină.

Adevărul acesta nicăiri nu se observă așa de bine și de plastic ca în dezvoltarea socială și istorică a omenimii.

Avem nenumărate pilde când un popor a ajuns culmea decadenței și destrămării politice, când a încetat ori ce autoritate afară de cea a pumnului. Și iată, ca prin minune din chaosul general se încheagă puteri nouă, și o nouă ordine socială se ridică pe ruinele celea vechi.

Dintre toate pildele ce îmi vin în peană voiu face amintire de cea mai plastică și mai grandioasă probă a unei renașteri din anarhia socială completă: e vorba de marea revoluție franceză dela 1781.

Am ales pilda această și din motivul, că evenimentele politice din timpul

din urmă a-le țării noastre în ce privește formarea și diferențierea partidelor politice prezintă analogie cu dezvoltarea partidelor politice din marea revoluție în periodul adunării legislative, apoi a conventului și până la căderea lui Robespierre.

Bine înțeles să avem mereu în vedere deosebiri de situațiuni, împrejurări și oameni, cari eschid ori ce altă analogie afară chiar de cea amintită a dezvoltării partidelor politice.

În adunarea legislativă, care s'a întrunit îndată după ce marea adunare constituantă votase constituția nouă și Franța trecuse în faza unei monarhii constituționale, vedem cu încetul diferențindu-se două partide politice mai mari.

Una care stă pe baza constituției — bună rea — susținând forma monarhiei constituționale și apărând tronul lui Ludovic al XVI-lea.

Cealaltă e partida radicalismului revoluționar cu tendința de a răsturna constituția monarhică și a proclama republica.

Și în lupta dintre cele două curente a învins cel care s'a folosit de frase sunătoare, care a lingușit patimilor și vanităților mulțimii. Au învins Iacobinii și au ajuns pe eșafod Girondiștii dimpreună cu Ludovic al XVI-lea.

După căderea monarhiei și a Girondistilor, Iacobinii ajung singuri stăpâni în convent.

Procesul de descompunere însă își urmează cursul fără șovăire.

„Revoluția e asemenea lui Saturn“ a zis genialul Vergniand „care rând pe rând își va înghiți proprii copii“.

Și iată, că din partidul cel mare al Iacobinilor se desface o fracțiune mai mică, care e mai radicală și mai extremistă decât partidul cel mare a lui Robespierre. Aceștia sunt Hebertiștii cei mai excentrici și mai sângeroși.

O altă fracțiune, tocmai din contră e aplicată spre moderațiune, spre înfrânarea patimilor și restrângerea ghilotinărilor. În aceasta partidă sau grupă aflăm pe Danton și pe Camille Desmoulius.

Robespierre le răpune amândouă fracțiunile aceste. Mai întâiu Hebertiștii ajung pe ghilotină, apoi Danton și oamenii lui.

Și când Robespierre s'a văzut scăpat și de acești rivali și credeă a domina singur în convent, îl ajunge și pe el soarta sau nemesis.

În 9 Thermidor (27 iulie 1794) însuș partidul lui se conjură în contra lui și îl trânteste.

Se împlinește profetia lui Vergmond cu Saturn, care își înghite proprii copii.

Revoluția a mașinat toate partidele pe rând și a plecat sub ghilotină pe toți conducătorii mai marcanți din toate partidele.

Dar iată, că tocmai din ziua aceasta de 9 Thermidor, când anarhia și destrămarea socială își ajung culmea, încât pe stradele Parisului se răsboesc trupele conventului cu a-le reprezentanței orașului, se datează renașterea ordinii sociale și încetarea terorismului. Am putea zice că 9 Thermidor înseamnă și încetarea revoluției. La câteva zile conventul eliberează pe cei 72 deputați ai partidei

girondistilor pe cari îi închise-se când au ghilotinat pe cei 21 fruntași sau conducători ai girondistilor.

Să vedem acum întrucât aflăm — mutatis mutandis — o analogie între luptele politice ai anilor din urmă și între cele de mai sus din revoluția franceză.

Înainte a căderii partidului liberal resp. a renunțării lui de bună voie, au fost și în Ungaria două partide mai mari. Unul cel liberal susținător al statului guv. adecă a transacției din 67, și celalalt partidul Kossuthist, care în ultima analiză tinde la uniunea personală a Ungariei cu Austria. În lupta mare dintre aceste două partide reprezentante a două curente atât de opuse norocul și favorul alegătorilor cari se lasă ușor îmbătați de frase și vorbe sunătoare, dau laurii învingerii în mâna Kossuthiștilor.

Ca și în Franția girondiștii, așa la noi liberalii, pierd terenul și partidul liberal se retrage cu totul de pe arena politică, iar locul îl ocupă marele partid Kossuthist. Dar în acelaș timp când corifeii Kossuthiști serbează apogeul politice lor, să și începe procesul de descompunere.

Mai întâiu se înțelege că cei mai extremiști, cei mai neastâmpărați sunt aceia, cari fac fracțiune în unitatea partidului. Este partidul mic al stânzei extreme sub conducerea lui Szappanos. Aceștia seamănă cu Hebertiștii din Franția. Apoi urmează a doua fracțiune. E partidul lui Kossuth și Apponyi, cari se diferențiază de partidul-mamă a lui Justh în direcție moderată.

Pe aceștia iam putea compara cu grupa lui Danton și Desmoulius.

Intr'aceea criza politică dăinuște mereu. Anarhia e tot mai mare. Coroana face toate încercările de a conlucra cu coaliția. Aceasta însă se distramă tot mai tare.

Atunci pe un moment se pare că Dl Justh ajunge stăpânul situației întocmai ca odinioară Robespierre. Dar cade și el în curând.

Nu se poate spune hotărît că oare temperamentul prea viu al lui Justh, sau defectuositatea culturii politice și diplomatice a acestui șef, sau în fine instinctul de conservare a acestui ultim reprezentant a-l Kossuthismului au contribuit la respingerea puterii de stat ce i-s'a oferit lui Justh în Viena.

În momentul acesta sa rupt și ultimul fir, care mai lega coroana de partidele politice existente și după părerea unanimă a tuturor oamenilor, cari sunt convinși că legile logice, și în politică trebuie să aibă oare care valoare, nu putea să urmeze alta decât cea mai completă anarhie politică și drept urmare a iei: absolutismul.

Sa întâmplat însă altfel. Cum nime nu ar fi gândit'o și nime nu ar fi aflat'o posibilă să zicem numai înainte de asta cu 2 luni.

Nu! Căci cu toții am uitat de învățătura din legenda paserei Phoenix și nu ne-am cugetat la analogia din revoluția franceză.

Precum în Franția cei 72 girondiști reintrați în convent după moartea lui Robespierre formează un simbur în jurul căruia se grupează toate elementele mai moderate și mai iubitoare de ordine și pace, așa la noi partidul „Muncei naționale” format din cenușa partidului vechiu liberal pare a fi forța nouă de concentrare a unui nou partid care va restitui echilibrul politic al partidelor din parlament și probabil că va reduce

la minoritate Kossuthismul năvălitor ai anilor trecuți.

O întrebare ni-se impune nouă ca Români:

Oare concentrația asta Khuen-Tisza însămnă-va pentru noi ceva bine? De așa fi în toane satirice așa răspunde cu Neamțul: „Es kommt selten etwas besseres nach“.

Lucrul e cu mult mai serios însă decât să avem voie de zeflemele. Profeți nu vrem să fim. Atâta știm, că coaliția și Kossuthismul nu a însămnat nici un bine pentru noi.

Cu toate acestea nu avem motive să ne bucurăm nici de Dl Khuen, care promite cu jumătate de gură sufragul universal, dar la spatele căruia stă figura reacționară și feudală șovinistă a lui Tisza.

Și dacă e să fac deduceri din desvoltarea Franciei după 9 Thermidor, apoi numai la bine nu ne putem aștepta.

Și în Franția după căderea lui Robespierre a încetat ce-i drept terorismul, și ordinea și desvoltarea pacinică și-au luat începutul. În general însă desvoltarea politică a luat direcțiune *tot mai reacționară*, iar rezultatele democratice a revoluției au fost date cu totul uitării.

Abandonarea, sau în cazul cel mai bun, falsificarea și restrângerea sufragului universal încă va fi pentru noi Români o pierdere atât de mare și de gravă încât o să ne meargă voia de noua concentrație politică.

O rezervă absolută față de guvern și o concentrare a puterilor noastre naturale, iată ce trebuie să facem deocamdată.

In drum spre băi.

Plecasem de-acasă într'o dimineată răcoroasă. Caii aveau patru ceasuri de fugă până la gară, și căruțașul care sta pe capră învălit în cojocel, cu pălăria mică trasă pe urechi, moțăia de somn și nu prea îndemnă căluții lui mărunței. De altfel căruțașul Culae nu grăbiă nici odată la drum. În tot satul numai el avea căruț pe arcuri. Știa că de voie de nevoie, drumețul trebuie să-i ceară ajutorul. Căci patru ceasuri, pe drumul pietros, numai în căruța lui puteai merge, fără să-ți fărâmi oasele. Astfel, oricât l'ai fi îndemnat să atingă fugarii, el se făcea că nu aude, ori, în cazul cel mai bun, ridică biciul și zicea cu glas moale, somnuros, »Ghii mă!« Dar' nici odată nu l-am văzut biciuind căluții lui. Câte-odată, dacă nu-l mai slăbiai cu îndemnul, își întorcea capul și zicea.

»Las Domnule, știm noi cum să mănânm. Dar este-o vorbă: graba strică treaba. Se poate întâmpla să-mi rup un arc, să-mi sară o spiță dela roată. Atunci ce nefacem? Atunci apoi zic și eu că ai săscapi trenul.«

Astfel trebuia să te mulțamești cu mersul domol al cailor și să întârzâi mai totdeauna dela tren.

În dimineța aceasta Culae era deosebit de somnuros. Caii lui abia înaintau, cu capetele plecate, împrăștiindu-și, din vreme în vreme, coada lungă pe spinarea eșită ca o muche. Răcoarea pădurilor mari, printre cari șerpuiă drumul, pătrundea în trup, ușorându-l parcă, și totuși în mersul acela domol, pleoapele se îngreunau.

Abia am avut timp să-mi iau bilet, când am sosit la gară, trenul sta să plece. Făceam un drum mai lung, și intrasem într'un cupeu de clasa a treia. Erau vr'o câți-va țărani în fund, iar lângă mine începuseră a pufăi un domn gras, care părea că respiră și prin ochii și prin toată fața.

fereastră se vedeă cerul limpede, senin
mă dimineța aceasta de Iunie.

— Azi avem să ne topim de căldură, zise deodată domnul cel gras.

✦ Mă întorsei, credeam că mie-mi vorbește. Dar, pe alt scaun aproape de el era un surtucar mai tinăr. Ținea pe ghenunchi un băiețel ca de 5 ani, care ronțanea la un corn uscat.

— Așa cred și eu, zise surtucerul privind pe fereastră. Vremea s'arată senină și nu adie nici o boare.

— ✦ A dracului treabă — începuseră cel gras — chinându-se să-și desbrace paltonul de iarnă. Când am plecat de-acasă era frig ca toamna. Pe deal în sus mi-a amortit un picior.

— Așa-i la munte nănașule — totdeauna sunt răci diminețile — zise cel tinăr ajutându-i să-și scoată paltonul, o haină grozav de largă, și după cât puteam înțalege din opintirile tinărului ca să-l anine în cuiu, trebuia să fi fost și foarte grea.

— ✦ Eu nici odată nu plec la drum fără haină de iarnă, finule. Eu mă asigur totdeauna. Ce vrei, cu clima de pe la noi poți glumi? Poți pe dracul. Că unde nu poate porni, când ți-e lumea mai dragă, un vânt ascuțit, un vânt cu ghimpi, domnule, de-ți dărdăe dinții în gură. Ce? Am pomenit eu de-astea. Pe la Sâmpetru, finule, pe la Sânzăiene am pomenit nea pe la noi«. Se așeză mai bine pe scaunul tare de lemn văpsit gastaniu, își desfăcuseră picioarele, iar pânțele-i mare atingeau scaunul.

Finul făcuse mirat: »Și pe la Sâmpetru? Atunci am putea spune că nu suntem departe de zona ghețoasă« zise el zimbând.

— »Ce ghețoasă, ce zonă finule?« Zise nănașul trăgând cu coada ochiului să vadă de-l observ și eu. »Gerul Bobotezii câte-odată!« S'a întâmplat în miezul verii ca trecând vârvul muntelui să n'nceapă un vânt de ceață turbate. Și unde nu te frigea, unde nu te tăia ca cu plesne de

mătase peste față, și te scuipă cu lapoviță și cu mielușei».

Privi acum la dânsul. Avea o față lată, slobozită până pe piept, și niște ochi mici ca două bumbureze gălbii ce-ar sta înglodate într'o mare de grăsime.

— »Ei bine începù el din nou — bucuros că-l observ — pe așa climă să plec de-acasă nepregătit? Dî ce dăm bani pe vesminte calde? Acum e drept pentru alții, e greu pe la gări să poarte atâta povoaară. Eu de asta una nu mă îngrijesc. Es în ușa cupeului, strâg odată »hîrdar« și vine un slugă de ce-i cu număr pe chipiu și-i dau pachetele. Ce face? Nu se plătește să întinzi de toate pachetele pentru câți-va bani.

— „D-tale ți-e ușor nănașule, ai de unde da«, zise finul cu blîndețe.

— »Acum asta-i drept« răspunse măgulit nănașul, trăgînd cu coada ochiului iar la mine. »Da ia să videm de un pic de mîncare, finule. Mi-am pus ceva pe drum, căci pe la gări nu îmi place să mînînc. Bucata de-acasă totdeauna e mai bună«,

Se ridică, privi pe poliță și înfășcă îndată o tașcă mare, veche, pîntecoasă, o cobori gîfăind, o puse înainte ș'o deschise.

Eu stam la fereastă priveam sămănăturile inspicate, cum alergau, cum se învârteau domol în depărtări. Din când în când aruncam ochii spre omul cel gras.

El desfăcù o gazetă unsuroasă, luă un picior de rață din friptură și începù să îmbuce. Își scoase apoi o sticlă vineție, plină cu vinars, trase câteva gături și o întinse finului.

»Iacă, să guști și Dta. Să vezi numai ce bunătate de vinars. Țsta te încălzește, umblă, frate, ca argintul cel viu, prin trupul omului« zise el trăsărind puțin și încordându-și gâtul.

Finul luă, bău, și-i întinse sticla. »Țsta-i mama beuturii nănașule. Din pivnița Dtale ?

»D'apoi ce crezi? făcù nănașul rămînd cu gura căscată. Crezi dta că eu iau băutura din crișmă, dela jidan? Ferit'ai doamne. Alea-s rachiuri otrăvite«. Privi sticla în zarea luminii și mai trase două înghițituri. Apoi se apucă liniștit de mîncare. Infulica bucată după bucată, toată fața i-se mișcă, lărgindu-se, lăîndu-se, umflîndu-se, numai celea două bumbureze gălbii străgîniau adînc sub frunte, neclintite lucind de o lumină bolnavă.

Nu i-a trebuit mult până ce a isprăvit friptura. O rață întreagă, și o jumătate de puiu de găină. Cealaltă jumătate o devorase pe drum, în trăsura.

În vremea cînt mîncă, băiețelul cel de cinci ani privia dornic la burătașile din gazetă, dar finul se întoarse într'altă parte cu băiatul și-i arată pe fereastră vr'un car cu boi ori o cireadă de vite albe.

Nănașul ciupărase, ca o cioară, toată bucățica de carne de pe rațe și acum scheletul nenorocitei paseri, stă împrăștiat pe gazetă.

Nănașul oftă, învâlui oscioarele, se ridică cu greu, și deschizînd fereastra, aruncă pachetelul.

Supse puțin din sticlă, și zise:

— Ei m'am stîmpărat puțin. Am plecat de acasă pe fugă. Muerea tot după mine să stau să îmbuc ceva. Dar nu se putea. Trăsura eră la poartă, și trebuia să pornesc odată.

În vremea ce vorbiă, finul se întoarse iar spre dânsul.

»Am auzit c'a fost bolnavă nănașa« zise.

— Iac'asa! Boală la muere! Muerea cînd vreă atunci e bolnavă. Nu se însă-nătoșază să bea toată apoteca dacă nu vreă. La muere să nu-i crezi nici odată, finule«. Ochii lui căutau acum după alt pachetel, în tașca uriașă. Il află, il desfăcù.

»Am o bunătate de pește. Proaspăt. Eri veniră niște munteni de pe ape. Am cumpărat patru. Pti! ce mîncare. Ai cumpărat și dta finule ?

— N'am cumpărat, nici n'am știut de pești proaspeți.

— Vin rar, cei drept, dar eu totdeauna nu mă las să nu cumpăr. Ia, placăți, și gustă, să vezi ce carne frate, ți-se topește în gură«.

Finul luă, dădù și băiețelului, care începù să mânânce îndată, cu ochii răzători.

Peștele erà mare, erà un somn fript în ou. Nănașul rupse o bucată, și zise, întorcându-se spre mine.

— Să poftești și Dta Domnule. Pește de asta mai rar.

— Mulțămesc — zic eu surprins de invitarea lui — dar nu obicinuesc să mânc pește, și mai ales înainte de prânz.

— Nu mânci pește? făcù el mirat. »Asta-i mare minune. Carne ca de pește nu se mai află. Ei, e, zise disprețuitor, habar n'am, că-i înainte de prânz. Eu nu aleg«. Și începù să molfăie liniștit.

— »Și dta mergi la băi?« mă întrebă el pe neașteptate.

— Nu, zic, eu călătoresc cu niște afaceri. Dar Dta la băi te duci?

— Da — îmi răspunse mâncând — eu în tot anul cercetez niște băi. Am reumatism și trebuie să-mi dau de leac. Da-s a dracului de scumpe. Dacă n'ai fost până acuma, nici să nu mergi. Acolo într'o săptămână te seacă de parale. Eu în tot anul stau o săptămână, și știi Dta cât mă costă? Nici ideie nu poți avea: patruzeci de coroane!

— Mulți bani, răspunsei eu.

— N'ar fi mulți, dacă ți-ar dà de toate din belșug. Dar te poți sătura odată cum se cade? Ferit'a sfântul. Și vinul rău, și berea răsufată, să-i ia mama dracului de șarlatani.

— Dacă nu-ți place acolo, de ce nu schimbi cu alte băi?

— Cum — făcù el — mai sunt și alte băi de sare?

-- Sunt destule.

— Apoi crezi Dta — zise recules deodată — că acolo va fi mai efin? Tot

un drac. Îi cunosc eu. Când te văd, că vii din provincă, îndată încep a te șpionă, îndată încep a-și șopti la ureche: »Asta-i cu bani ai grije«. Peste tot locul te înșală, îi cunoc eu«.

Peștele se mistuia văzând cu ochii. Nici pe finul său nici pe băiat nu-i mai îmbie, deși-și isprăviră de mult bucățelele.

Cu cât ne coboram spre țară, dela toate gările se urcă o groază de lume în cupelele de clasa a treia. Țărani de-ai noștri cu desagii vârgați în spate, c'o traistă, ori coșarcă în mână. Îmbulzala în cupeul nostru erà tot mai mare, și cum soarele se ridicase sus, căldura zilei de Iunie începea să ne copleșască.

Priveam cu groază, cum domnul cel gras mai desfăcù un pachetel.

— Niște proaspătă de porc — zise el cătră fin. Îl îmbie pe el, mă îmbie pe mine, dar în zăpușala din lăuntru numai gust de mâncare nu ne venia. Începù deci să înghită singur, oftând din când în când, respirând adânc, ca un foiu. Mă gândiam: omul acesta are să plesnească de căldură. Priviam la el și acum începù a-și scoate batista, a-și sbici obrazii lați pământii, ca o plăcintă de grâu.

— »Are să fie nădușală« zise el privind pe fereastră,

— Da, astăzi o să fie cald, zic eu. Nici nu-i mirare. În Iunie doar se începe secerea«.

El își închise tașca, o puse, gâfâind pe poliță, aruncă gazetele unsuroase pe fereastra deschisă, și pufâind șază la loc, aprinzându-și o țigară de frunze. Cu cât se ridică soarele, ferbințala erà tot mai nesuferită. Deschiserăm ușa, toate ferestrele, dar înzădar, căci de afară numai răcoare nu venea.

Omul meu începù să se neliniștească. Își mișcă acum picioarele, acum umărul, ori da să se așeze mai bine pe scaun.

»Ți-e cald — zic eu, văzându-l că-și aruncă disgustat țigara pe fereastră.

— Foarte cald, și nu știu, îmi pare, că nu mi-ar fi chiar bine — zise el neliniștit.

— Mu face nimic. Ești om cam gras și arde soarele tare. Asta-i tot.

— Vezi bine că asta o fi. Abia apuc să ajung la gară. Am să sorb o sticlă de bere.

— Numai cât la gara unde ajungem nu-i berea bună. Știu eu. E gară mică, băutura nu trece, și astfel, mai ales berea, n'o aflî niciodată proaspătă» — îi zic eu.

— Acum, numai să ajung, eu am să sorb una ori două, după cum m'a stâmpără», adause el, c'o privire nenorocită. I-se ridică acum pieptul lat, acum burta rotundă, ca două poveri grele, iar el cu capul răzimat înapoi, pufăia pe nările largi, pe gura deschisă.

— Eu am să-ți dau un sfat — îi zic. Cu berea nu-ți stimperi setea. Pe călduri mari dacă nu vrei să dorești apa — bea un ciocan de rachiu. Acela stâmpără mai bine.

— Asta nu se poate, îmi răspunse. Rachiul totdeauna încălzește».

Mai aveam un ceas și jumătate până să ajungem la gara cu bere, unde trebuia să schimbăm trenul. Nănașul în vremea asta făcù toate manevrele ce-i veniră în minte. Aruncă rând pe rând câte-o haină de pe dânsul, pân' rămase numai în cămașa brăzdată cu vânăt. O descheie și pe aceasta. Apoi ieșiă în ușa deschisă, o umpleă întregă, stă cu fața în vântul, ce-l făcea trenul. Veniă apoi, își vâră capul pe fereastră, se așeză pe scaun.

Dar căldurile nu-l mai slăbeau, și sudorile îl năpădeau mereu.

— »Hei e mult până la trei ceasuri, când am să intru în baie. Dar atunci știu că mă răsbun. Nu es două ceasuri. — Se poate, adause el, că nu numai căldura soa-

relui e de vină. Mi-se pare mie, că oi fi mâncat prea mult.

— Și asta se poate» zic eu.

— Dar n'aveam ce face! Luasem bucatele de acasă. Acum să le arunc? Dar până de sară n'am să mai bag nimic în gură. De-am ajunge numai odată la gară. Pții cum am să svânt o bere, făcù el mănios parcă.

Ajunserăm în urmă. O gară mică, ferită de sate, de orașe, undeva afară pe hotar. Aici trebuia să mă despart de omul meu, dar amândoi aveam de așteptat vr'o jumătate de ceas. Trecem în restaurantul cât un cuib, și nănașul cerù îndată berea, zbierând la băiat ca la un dujman.

A beut trei păhară dup'olaltă, și mulțămît, îmi zise. »Acum e bine. Acum pot răsufflă mai ușor. N'ai avut Dta drept cu berea de aici. E minunată! Își aprinse o țigară, voios, și-mi zise.

— Unde spuneai, că te duci?

— Nu departe. În niște afaceri.

— Ei, așa-i. Mi-aduc aminte. Dar eu acum peste două ceasuri intru în apă. Pții, ce bine o să-mi cadă, după drumul ăsta. M'așteaptă acolo un prietin. Ne întâlnim în tot anul la băi. El mi-a ținut un cvartir, o odăiță. Ce-mi trebuie mie mai multe?

— Vezi bine — fac eu, privind la el cum ridică și al patrulea păhar de bere.

Eu plecam mai iute. Eșii pe peron și așteptam să sosească trenul. Dar nu m'am plimbat mult, și văd pe nănașul desnădejduit, cum iasă din restaurant, cu mâ-nile lanț peste pân-tece. Nu s'a mai uitat la mine, nu mi-a mai zis o vorbă, ci se puse pe o bancă, la aer. Când trenul meu șueră de plecare, îl văzui tot acolo, îmbrățișându-și pân-tecele uriaș, privind cu durere după trenul ce plecă.

I. Agârbicean.

În fruntea unui volum de versuri friste.

De Horia Petra-Petrescu.

De vii să mă cetești cu gândul vesel,
Să nu arunci privirea ta la mine,
O, cetitor, te rog, m'ascultă!
Îndepărtează rândurile astea,
Căci nu cuprind fără doară plâns în umbră...
... Și n'ar fi crud să 'fi stâng eu bucuria,
Precum ai stânge facla trist' a morții?
Și n'ar fi crud să-'mi vii și tu 'nainte
Cu un suris ce-i plin de bucurie,
Împrumutat, pe semne, de iubita?
(Căci poate vii din brațele iubitei

Sau poate-ai sărutat odraslele-ți-slăvite!)
Și n'ar fi crud să ne 'nșelăm, asemeni
Acelor frați, cari au aceeaș mamă,
Dar numai casa vieții lor a fost aceeaș,
Dar în mantii ascunse țin pumnale?!

De vii să mă cetești cu gândul vesel
Alegeți alte cărți, de cântec pline,
Să n'aibă nici un strop de 'ntunec...
Și lasă cartea mea pentru aceia,
Cari știu să plângă lacrimi de durere...

S B U C I U M.

Dorm umbre cernite pe vale
In preajma scortșoșilor ulmi,
Când jalnic din frunza-i de-aramă
Se tângue codrul pe culmi.

La glas-u-i prăpăstii și piscuri
Cât ține străvechiul hotar
In plângeri prelungi și-'nfundate
Inădușe-un cântec amar.

Izvoare s'aud cum suspină
Pe funduri de peșteri când cad,
Și șoapte sosite din zare
Cum plâng printre cetini de brad.

Cărări tănuite sub sângeri
Ce cursul își curmă 'n răscruci,
Plâng salbă de visuri pierdute
De-odată cu mândrii haiduci.

Cu brațe 'nălțate de rugă
Pe creste stau paltinii triști,
Și s'vonul durerii afunde
'L-ascultă supuși de restriști.

Iar fagii vărsați pe costișe
Se pleacă de vârfuri și plâng
Și palizi de-atâta jelire
Mestecenii par'că se stâng.

Tânjirea e scrisă cu roauă
Pe frunzele verzi de stejari,
Și-o jale omoară și uscă
A vițelor tineri vlăstari.

O câtă durere avem astăzi
Cât codrii și ape-au simțit
Și plâng toate soartea amară
A neamului nostru robit!

Ispitele grele ne sapă
In peptul de doruri aprins,
Și-'n brezdele atâtoro lacrimi
Nădejțile par'că s'au stâns.

De mult așteptăm clipa sfântă
Din geana măreței sclipiri
C'o rază domol să coboare
In sămnul strivitei robiri.

Hyperion.

C Â N T E C.

*In ochii tăi frumoși. senini
Atâtea doruri sunt ascunse
Atâtea taine nepătrunse,
Sub a lor tainice lumini
De-arândul toate 'ntineresc
Și eu cu-atâta drag privesc
In ochii tăi frumoși, senini.*

*Un dor nespus, o jale grea
Cuprinde-mă când nu mai pot
Privi în ochii tăi, socot
Că 'nebunesc, nu știu ce-aș vrea
Nici înțeleg ce mă apasă
Dar simt că 'nsufletu-mi se lasă
Un dor nespus, o jale grea.*

Enea.

„Puterea sufletească“.

Studiu psihologic de C. RADULESCU-MOTRU.

(Continuare).

Prin acest nou mod de vedere este înlaturată premisa filosofiei materialiste, că știința pozitivă este oglinda exactă a lumii, în care trăim. Cealaltă premisă, materialismul și mecanismul naturii și al vieții, este înlocuită azi prin o nouă teorie asupra universului prin teoria *energetică*. După această teorie, ultima substanță a realității consistă, nu în materie și mișcare, ci în energie. Legile transformării energiei sunt legile fundamentale ale universului. Materia cunoscută nouă este numai un moment în procesul acestei transformări. Energia este singura, adevărata realitate, de care știința are să se ocupe. ¹⁾

Așa dar, între știință și religie nu există adevărată contradicție. După vederile amândorora lumea materială este numai o părere. În fond ea este energie, putere, sau ceea ce

trebuie să înțelegem și ce se înțelegea dela început, în religie, prin numirea mistică de *spirit*. Mai ales în ultima ei fază, și chiar în perioada materialismului, știința modernă a continuat și continuă opera creștinismului în ceea ce privește creșterea puterii sufletești și înălțarea personalității omului. Creștinismul a fost dela început o încordare și o luptă eroică a puterii sufletești de a se înălța la o pozițiune morală mai nobilă decât aceea, pe care a avut-o sub dominațiunea religiunilor vechi, când omul eră robul fricos al puterilor naturii și al credinței sale deșerte despre aceste puteri. Oamenii de știință, ori de ce curent ar țineă, pozitivști, materialști, idealști, sau spiritualști, recunosc științei acelaș rol de a mări puterea sufletească, și luptă cu aceeaș convingere în această direcțiune. Știința însași este putere, este cea mai puternică armă, prin care omul izbutește a supune voinței sale fenomenele naturii și a deveni cuceritorul și stăpânul ei.

¹⁾ Vederea falsă a simțului comun și a filozofiei materialiste despre lumea materială și despre suflet a fost îndreptată de *Critica rațiunii pure* a lui Kant. Inșă introducerea teoriei energetice în știință se datorește în primul rând *Lumii cu voință și reprezentățiune* a lui Schopenhauer, trecut cu vederea de cei mai mulți savanți și filozofi, cari merg pe cărările indicate de dânsul. El a dovedit mai întâiu, în mod sistematic, întâietatea părții morale și neperitoare a sufletului față cu partea intelectuală și trecătoare; și ne-a făcut să înțelegem, că fondul ființelor organice și al înregei naturi este *voința de a trăi*, ceea ce Wundt și naturalști, de sigur pentru a înlatură antropozismul din știință, o numesc *energie*, spre deosebire de forma ei din afară, numită materie, și de felurile puteri ale naturii prin cari se manifestă și își urmează procesul ei de desvoltare. D. Rădulescu-Motru însă amintește, în opera sa, o singură dată pe Schopenhauer, ca pe unul din cei trei kantiani de frunte, Fichte, Hegel și dânsul; dar nu arată însușirile, prin cari el e mult superior celorlalți doi, și nu relevază din opera lui decât întâietatea elementului moral în om față cu cel intelectual. Dar abstracțiune făcând de estetica și morala lui și de calitățile lui de mare scriitor, cari îl pun deasupra tuturor filozofilor moderni, cui i-se datorește mai mult, decât lui, înlocuirea principiului materialist cu cel energetic în studiul naturii și al fenomenelor ei, și modul de vedere idealist al vieții și al lucrurilor, care devine din zi în zi mai răspândit?! Aceasta se poate vedea în toate scrierile sale, dar mai ales tratatul său „Despre voința în natură“, precedat, în a II-a edițiune din 1854, de o puternică filipică în contra „domnilor dela tigare și retorta, cari afară de știința lor, de chimie, fiziologie, zoologie, nu cunosc altceva decât catehismul; și dacă învățăturile acestuia, cari le-au remas din anii de școală, nu se unesc cu cunoștințele lor, devin îndată batjocoritori ai religiei și materialști sarbezi și superficiali“.

Teza despre falimentul științei, al cărei prim campion se făcuse Fr. Brunetièrè, în favoarea religiei, s'ar putea întoarce mai de grabă în contra acesteia, dacă prin religie, și în special, prin creștinism ar trebui să înțelegem formele lui schimbătoare, iar nu fondul și spiritul lui, care, așa cum l-a înțeles autorul și primii lui propovăduitori, rămâne și va rămâne acelaș pentru toate veacurile. Dar susținătorii falimentului par a fi avut în vedere mai mult chemarea și eficacitatea științei de a face pe oameni fericiți aducând ca dovadă în contra acestei chemări faptul, că, împreună cu lumina minții și înnobilarea inimii, crește și sensibilitatea, și cu ea suferințele morale ale omului. Aceasta însă e mai mult o chestiune de temperament și de simțământ decât de știință. Bunătatea sau răutatea condițiunilor vieții, însușirea lor de a face pe om fericit sau nefericit, atârnă dela temperamentul fiecăruia, dela aplicarea lui înăscută de a privi mai mult partea cea rea și tristă, sau cea bună și veselă a vieții, și dela destoinicia de a se întocmi după mediul în care trăește. Ceea ce nu se poate nega, adevărul obiectiv este, că știința înlesnește omului mijloacele de a cunoaște și a se face stăpânul puterilor naturii, și prin aceasta îi înalță sufletul și-i dă libertatea și liniștea.

IV.

Acordul între teoriile filozofiei materialiste și filozofia sfântului Toma din Aquino, și deosebirea lor.

După vederile filozofiei materialiste, știința noastră, despre lumea din afară și despre noi înșine, este adecvată realității acestei lumi; lumea este întocmai cum se înfățișează simțurilor și inteligenții noastre; acestea nu contribuiesc nimic la formarea imaginii acestei lumi prin impresiunile primite din afară, rolul lor este cu totul pasiv. Aceleași vederi, contrare teoriilor idealiste și energetice contemporane, se află în filosofia lui s. Toma din Aquino, care a făcut din Aristotele pedestalul dogmelor creștine. Toate aceste trei sisteme: aristotelic, teologic (al s-lui Toma din Aquino), și materialist, se aseamănă; câteșitrele sunt sisteme metafizice, pentru că pretind a cunoaște lumea și lucrurile cum sunt ele în sine, iar nu cum apar inteligenții noastre.

Este un desevărsit acord între aceste trei sisteme în cece privește știința omenească și obiectul ei, neatârnat de dânsa. Toate trele recunosc posibilitatea unei științe desăvârșite și deplin obiective a lucrurilor și ființelor așa cum există ele în sine, independent de inteligența noastră. Deosebirea, și o deosebire enormă între ele, începe la explicarea și definițiunea obiectului metafizicii lor. Aristotele îl caută în conceptele logice ale sistemii sale antropomorfice. Mentea sau inteligența (*νοῦς*) este pentru el acest obiect, existat în om fără legătură cu trupul, în natură ca spirit curat sau ca rațiune universală. Toma din Aquino îl află în destăinuirile religiunii; iar metafizica materialistă în proprietățile materiei.

Aceste sisteme, ca toate creațiunile spiritului omenesc, sunt rezultatul culturii, și deci, a personalității, a sufletului omenesc în starea lui din acel timp. Cu toate acestea, ele pretind a ne da o știință neatârnată de personalitatea omenească, o știință curat obiectivă și desăvârșită, al cărei obiect este o realitate desăvârșită și independentă de noi.

Cum se explică aceasta? Tendința de a afirma lucruri ce trec peste hotarale posibilității omenești de a le cunoaște, de a crede, că mintea omenească poate găsi adevăruri universale și necesare, și de a afirma existența unei realități absolute, — se explică din tendința de a atribui legilor, instituțiilor și tuturor elementelor culturii omenești o statornicie mai presus de efemera existență a personalității individuale, din care izvoresc. Aceasta se explică

iarăși din inclinațiunea sufletului omenesc de a se îngriji mai mult de lumea din afară, de împrejurările și schimbările mediului încunjurător și de a se face stăpânul lor, decât de stările sale lăuntrice, de simțurile, emoțiunile și imaginile ce-i produc impresiunile acestui mediu și pe cari el le proiectează înafară identificându-le cu ceea ce-l impresionează, și socotindu-le ca corpuri, ca lucruri în sine, de sine stătătoare.

V.

Concepțiunea sufletului după spiritualiști, materialiști și idealști. Rezerva psihologiei experimentale.

Faptul de a-ți închipui, că lumea materială este așa cum o vedem, își are, la rândul său, temeiul în principiul de unitate a puterii sufletești, și deci de statornicia și durata ei, de conservarea acestei unități peste marginile existenței individuale. Această unitate a fost cunoscută și afirmată încă înaintea principiului despre unitatea și conservarea energiei în natura fizică; și a fost admisă de cugetătorii tuturor școlilor, de spiritualiști, de materialști și idealști. Deosebirea între ei începe numai la definițiunea puterii sufletești. Unii o numesc suflet, alții eu, persoană sau un simplu epifenomen, rezultat din fenomenele mecanice și chimice, din combinarea puterilor ce dau naștere acestora. Și unii, spiritualiștii, consideră această putere ca o entitate de sine stătătoare, cu însușirile ei proprii, din cari se deduc însușirile vieții sufletești. Alții, mecaneciștii, o confundă cu individualitatea corpului, cu care, după ei, sufletul se naște și pierie împreună. O concepțiune deosebită despre suflet au idealștii, concepțiune mai apropiată de adevăr decât a spiritualiștilor cari pun esența lui numai în inteligență, și decât a materialiștilor, cari o pun în materie. După ei sufletul este o energie, în legătură cu energia cosmică, din care izvoresc toate fenomenele naturii, și încă în și mai strânsă legătură, fiziologică și morală, cu sufletul neamului, al cărui tip îl poartă, din care face parte și fără care n'ar putea exista. Alții, psihologii experimentali, socotesc sufletul ca un simplu concept, necesar pentru înțelegerea și explicarea fenomenelor lui, cari numai pe această bază se pot studia și înțelege ca părți ale unui tot și ca efecte produse și legate între sine conform legii universale a determinismului (numită în psihologie legea asociațiunii fenomenelor sufletești). Precum unitatea și conser-

varea energiei fizice nu s'a putut constata prin experiență directă, ci numai din efectele ei, ca fenomene mecanice, fizice și chimice, pentrucă numai acestea se pot analiza și măsură, așa și unitatea și conservarea puterii sufletești numai din efectele ei se poate cunoaște, pentrucă numai acestea cad sub simțirile noastre exterioare, numai acestea se pot vedea și măsura ca toate celelalte fenomene ale naturii. Pentru aceea psihologia experimentală lasă la o parte problema metafizică despre natura intimă a sufletului; precum fizica și chimia nu se obligă a ne spune, ce este în sine energia cosmică, manifestată în fenomenele naturii ca gravitațiune, magnetism, electricitate, căldură, afinitate chimică, ș. a., ci se mărginește a constata, prin experimente și măsurare, raporturile statornice, totdeauna aceeași, între cantitățile de energie cari se transformă trecând dintr'un fenomen într'altul ¹⁾).

VI.

Legea lui Weber. Teoriile lui Wundt și Taine.

În lumea sufletească, ca și în cea fizică, încă există un raport statornic sau normal între fenomene, numit lege, după care se conchide la unitatea puterii sufletești. Această e legea psicho-fizică, formulată de Weber și care, după interpretarea dată ei de W. Wundt, este asemenea legii de echivalență, după care se produc fenomenele fizice și chimice.

După experimentele fiziologului Weber, al căror rezultat e formulat în legea psicho-fizică, ca o senzațiune de temperatură, de greutate, de sunet, sau a altuia din cele 7 organe ale simțurilor din afară, să crească,

¹⁾ Din toate puterile naturii, sufletul e singura putere, pe care o putem cunoaște, cel puțin în parte, și direct, prin observațiunea lăuntrică sau prin conștiința ce o avem despre noi înșine, despre o parte, poatecă nu cea mai importantă, dintre fenomenele psihice și fiziologice cari se petrec în lumea eului nostru. Pe temeiul acestei directe cunoașteri, Schopenhauer a numit sufletul *voința de a trăi*, pe care, după analogia dintre noi și restul naturii, o atribuie întregii naturi. Și aceasta constituie o însemnată deosebire între școala idealistă a lui Schopenhauer și între cea energetică a lui Wundt, cum o arată D. Rădulescu—Motru, care e un elev al acestuia. Dar atât idealistii, cel puțin unii din ei, cât și energeticii sau psihofizicii se feresc de a întrebuița vorba *suflet*, ei vor o psihologie fără suflet, de și această vorbă pare a exprima mai bine ceea ce vor ei să spună, și, ca o numire tradițională, își poate modifica înțelesul după știința și filosofia timpului, ca și vorba *spirit*, cu care, în acest înțeles, este identică, având și aceeași origine (dela *spirare* și *sufflare*).

trebuie ca excitațiunea care a cauzat-o să în-treacă cu mult gradul de creștere al senzațiunii; și cu cât această creștere a senzațiunii e mai mare, cu atât trebuie să fie cu mult mai mare gradul excitațiunii. După formula lui Weber, excitațiunile cresc în proporțiune geometrică, de 1, 10, 100; pe când excitațiunile corespunzătoare lor cresc numai în proporțiune aritmetică, adecă de 1, 2, 3, ș. a.

În fiecare senzațiune putem deosebi, în teorie, două elemente, unul psihic, care e conștiința ce o avem despre ea, și altul fizic, care e excitațiunea ce o produce. În realitate înse, pentru noi, excitațiune și senzațiune e unul și același lucru; pentrucă noi n'avem conștiință directă decât de senzațiunile noastre, iar nu și de excitațiunile de temperatură, de greutate, de vibrațiunile aeriene și eterice, cari provoacă senzațiunile de frig sau căldură, de ușor sau greu, de sunet, de lumină, ș. a. De aceea marele psiholog, Wundt, consideră legea psichofizică a lui Weber numai ca un caz special al unei legi mai generale, a legii psihologice, după care există o legătură cauzală între feluritele stări sufletești. Precum din compararea senzațiunilor provocate prin excitațiunile venite din afară, pe cari nu le putem cunoaște direct, se măsoară mărimea și gradul lor de creștere sau descreștere, potrivit cu gradul de mărime al elementului fizic carele excită, și care se poate vedea sau pipăi, adecă se poate cunoaște indirect prin simțurile din afară și se poate calcula cu precizieune matematică; — așa se pot măsură comparându-le unele cu altele, nu numai senzațiunile, ci toate fenomenele sufletești, cele intelectuale și volițiionale ca și cele de senzibilitate. Și din acest raport normal și statornic al lor se poate conchide la unitatea și conservarea puterii psihice, din care se nasc.

Aceasta lege de corelațiune sau de legătură cauzală, după care se produc și se determină unele prin altele stările psihice cari constituiesc viața sufletească a unui individ, — istoricul filozof Taine o aplică grupelor mai mari de fenomene legate între ele prin o putere de cohesiune psihică, cum e viața unui popor întreg, sau a unei epoce din viața lui, o aplică faptelor istorice, literaturii și artelor acelei epoce, ca și cum ar forma toate un singur organism, cu o putere centrală și cu un plan interior sau psihic de direcțiune, care conduce și determină în mod fatal desvoltarea și cursul existenței lor; întocmai cum dărwiniștii aplică organismelor inferioare acelaș determinism, care presupune o unitate de putere vitală, care

în tendința sa de a exista și a se conserva și în dezvoltarea sa, se potrivește sau se adaptează condițiilor de existență ale mediului, și dă naștere feluritelor specii și varietăți de plante și animale, cu forme și organe cerute de trebuințele luptei lor pentru traiu.

VII.

Legătura între religie, știință și filozofie. Lupta și înrăurirea lor una asupra alteia. Triumful final al științei.

Precum funcțiunile unui organism sunt cu atât mai diferențiate, cu cât organismul e mai dezvoltat, înse toate contribuiesc la întreținerea, la nutrirea și conservarea organismului; așa, în istoria culturii, se deosebesc felurite direcțiuni ale spiritului, între cari există o adevărată luptă, înse cari toate au ca rezultat evoluțiunea și conservarea puterii de viață sau a sufletului omenimii. Așa se constată raportul causal între creștinism și știința modernă, cari la părere se dușmănesc, înse cari amândouă duc la același rezultat: progresul culturii și civilizațiunii, care probează și unitatea sufletească a naturii omenești.

După aceeași lege de dependență reciprocă se explică contradicțiunile între știință și metafizică, între modul comun de a vedea și între revelațiunile științei, și chiar între deosebitele sisteme de metafizică. Simțul comun al mulțimii și sistemele metafizice sunt conservative, ca și sistemele religioase cari sunt metafizica poporului, sunt dominate de spiritul contrar științei actuale și de tendința de a păstra vechiul mod tradițional de vedere și de simțire. Și numai după lupte îndelungate, și adeseori crâncene și sângeroase, noile descoperiri științifice izbutesc a fi recunoscute și a se introduce în modul de gândire al mulțimii, înlăturând ceea ce eră fals în vechile sisteme și dând spiritului omenesc o nouă direcțiune indicată de știință. Așa s'a întâmplat d. e. contrastul și lupta între vechiul sistem astronomic geocentric și cel copernican, și, în timpul mai nou, între sistemele spiritualist și materialist, și între acesta și sistemul idealist și voluntarist.

Toate aceste lupte, cari de arândul se termină prin înlăturarea unor idei vechi din conștiința omenească și prin introducerea și contopirea altora noi, nu se pot explica altfel decât prin unitatea conștiinței sau a sufletului omenesc și prin conservarea acestei unități în cursul timpului, în mijlocul tuturor luptelor, zguduirilor și evenimentelor cari constituiesc viața popoarelor, ca și a indivizilor.

Întreagă evoluțiunea spiritului omenesc, în cursul veacurilor, se poate vedea, ca și într'o oglindă, în formarea unei simple judecări nu a unei judecări analitice, căci acestea sunt numai forme goale de judecată, ci a unei judecări adevărate, reale, numită în logică judecată sintetică, în care adevăratul predicatul adaugă un atribut nou sferei subiectului și înmulțește astfel cunoștințele celui ce judecă. Aerul este greu, acesta e un adevăr nou pentru un necunoscător de legile fizicii, pentru că el n'a avut nici odată privilegiul de a cunoaște prin intuițiune, prin propria simțire, greutatea aerului. Ar putea-o cunoaște, ce e drept, în mișcarea vântului; dar acesta încă e un fenomen, care cere o reflexiune științifică pentru a fi înțeles. Pentru aceea el nici nu primește acest adevăr, decât după ce i-se arată aievea această greutate, prin experimente. Atunci, întemeiat pe intuițiunea proprie sau pe noțiunea științifică derivată din o asemenea intuițiune, recunoaște ca fapt real greutatea aerului și acela care nu o cunoștea până aci.

Același conflict are loc între știință și religie, și între sistemele metafizice vechi și noi, ca și între elementele unei judecări sau ale unui raționament. Și ceea ce motivează această luptă este un element psihic, pe care analiza psihologică îl descoperă ca pe un al doilea element, care intervine și mijlocește unirea sau respingerea celor două elemente logice cari compun judecata, și-i dă acesteia caracterul afirmativ, negativ, sau problematic. Acest al treilea element este atitudinea conștiinței, căreia i-se cere să unească părțile logice ale judecării afirmând sau negând acordul lor. Și această atitudine a conștiinței e determinată de tendința de a păstra, ca părți constitutive ale ei, cunoștințele și credințele tradiționale, în cari s'a pomenit. Ea nu le părăsește, când sunt în desacord cu noile descoperiri ale experienței, decât în urma unei lupte, al cărei rezultat este, dearândul, triumful acestor din urmă, adevăratul științei. Acestea iau atunci în sufletul omului, individ sau colectivitate, locul ideilor și credințelor vechi și completează astfel unitatea și armonia conștiinței, făcând posibilă adaptarea ei noului mediu intelectual, descoperit cu mai corăspunzător mediului real cosmic și deci, mai priitor pentru conservarea și dezvoltarea vieții sufletești, a cărei esență este însași voința de a trăi.

Cei doi factori ai conflictului sunt, într'o simplă judecată, subiectul și predicatul. Primul e, de regulă, o noțiune câștigată dea dreptul,

prin experiența proprie, sau indirect, prin tradițiune; și e socotită totdeauna ca un adevăr general sau ca ceva aieva. Predicatul, în judecata sintetică, e totdeauna o cunoștință nouă pentru celce o aude; și el o primește cu mulțămire, dacă e în acord cu subiectul căruia i-se atribuie, adecă cu ceea ce știe el. La din contră, nu o recunoaște ca adevărată decât dnpă ce se convinge despre realitatea ei prin propria intuițiune, sau prin dovezi științifice întemeiate pe intuițiunea ori pe legile universale ale cugetării.

În problemele cele mari ale științii și credinții, reprezentanții celor doi factori sunt de o parte principiile tradiționale ale metafizicii, sau dogmele vechi ale credinții, susținute de partizanii metafizicii și credinții și de simțul comun al mulțimii; de altă parte sunt revelațiunile științii, susținute și răspândite de puținii creatori și vulgarisatori ai acesteia. Și conflictul între cei doi factori aici nu e o simplă contrarietate sau opozițiune între cele două elemente logice ale unei judecăți, al căror rezultat să fie simpla negațiune a elementului particular adecă a cunoștinții celei noi, fără altă urmare mai serioasă: în problemele cele mari conflictul devine o adevărată luptă, susținută de tendințe instinctive sau de puternicul simțământ de proprie conservare a sufletului. Și smulgerea din conștiință a vechilor convingeri, când sunt învinse de cele noi, e simțită ca o sguuire dureroasă, ca o rănire a sufletului, până când el se adaptează, prin deprindere, noilor sisteme sau noilor credințe, cari se întipăresc în organismul lui ca și cele vechi și-l renasc, fac din el un om nou.

Dacă ar lipsi unitatea sufletului sau a conștiinții, nuoile idei și credințe s'ar adauga celor vechi, și în acelaș individ ar exista două sau mai multe conștiințe două sau mai multe euri sau persoane. Aceasta înse nu se poate de cât în cazuri anormale, de boala intelectuală. Și tocmai imposibilitatea acestui fapt e o probă evidentă despre unitatea și conservarea puterii sufletești în viața indivizilor și în istoria culturii popoarilor. În conștiința omenească nu încape decât un singur adevăr despre un lucru sau despre o problemă; și acesta îl primește uneori dela filozofia metafizică, alteori dela filozofia pozitivistă sau „relativistă“, după cum una sau alta pătrunde mai adânc în firea lucrurilor. Această oscilare a adevărului, rezultată din lupta între sistemele contrare, este condițiunea progresului¹⁾

¹⁾ Faptul psihologic, că omul primește cu timpul noi convingeri în conștiința sa, în locul celor vechi, și

VIII.

Creșterea valorii și libertății în cursul veacurilor.

Istoria culturii ne arată personalitatea omenească ridicându-se mereu din starea umilită, în care se găseă la început față cu natura exterioară. În epoca culturii antice arta, ca produs al imaginațiunii, a înlesnit sufletului eliberarea de sub dominațiunea naturii. Contemplarea operelor de artă eră pentru el un mijloc și un prilej de a se înălța, cel puțin momentan, mai pe sus de sine și a privi în liniște mersul vieții și al lucrurilor. Creștinismul prin simțul produs de credință în o vieață nouă, mai adevărată și mai bună, a dat personalității omenești o nouă pârghie de înălțime. Și această nouă perspectivă asupra vieții, deșteptând curiositatea și dorința de a cunoaște natura exterioară sau lumea materială, a dat naștere științei moderne, care a făcut posibilă omului stăpânirea peste fenomenele și puterile ei.

Creșterea și afirmarea personalității se vede în relațiunile iuridice ale omenilor între sine, în organizarea politică și socială. Azi nu mai există trista instituțiune a robiei antice și a robotelor sau iobăgiei medievale; omul nu mai e privit numai ca membru al statului și al unei familii, ca să fie supus nețărmit a capilor acestora, ci e considerat înainte de toate ca om, ca persoană egală, din punctul de vedere al dreptului, cu toți ceialalți membri ai familiei și ai statului. Munca, privită altădată ca ocupațiune a sclavilor, sau a iobagilor ori a clăcașilor și, deci, nevrednică de oamenii liberi, e socotită azi ca o școală a moralei și a libertății. De unde altădată numai vânătoarea, războiul și ocupațiunile politice și intelectuale treceau drept ocupațiuni nobile, pentru că lăsau

și întocmește vieața după ele, este analog faptului fiziologic al asimilării alimentelor introduse ca hrană în organism. Asimilarea și nutrirea deosebitelor părți ale trupului, ca să crească și să se reînnoiască mereu, asigurând astfel existența individului și perpetuarea speciei, probează existența unei puteri de vieață superioare puterilor fizice și chimice, prin cari se face nutrirea și asimilarea, în vederea unui rezultat superior, care nu l'ar putea da aceste puteri inferioare singure. În tocmai așa reînnoirea ideilor și convingerilor în conștiința indivizilor și popoarilor dovedește unitatea și continuitatea puterii sufletești în tot cursul vieții acestora. Moartea și nașterea indivizilor sunt, în viața omenimii și a popoarilor, analoage continuei nutriri și rennoiri a organismului individual prin alimente materiale, cu același scop de a asigura și a face posibilă continuarea și perpetuitatea vieții, conform dorințelor și aspirațiunilor sufletești.

destoiniciei personale o dezvoltare liberă; astăzi și munca materială are aceeași demnitate, pentru că și ea contribuie la dezvoltarea personalității prin inteligența și voința, cu care e condusă și care nu mai e impusă dinafară. Prin invențiunea feliuritelor unelte și mașini de muncă, cari sunt tot atâtea arme de luptă în contra naturii, omul și-a emancipat din ce în ce mai mult puterile naturii. Un pas uriaș s'a făcut în timpul nostru mai ales prin descope-

rirea legii a energiei și de echivalență a puterilor în cari ea să transformă. Puterea unui rău poate fi dusă la mari depărtări și transformată în lumină electrică, în căldură, sau iar în putere mecanică, care să pună în mișcare mașinile. Un vapor cu putere de 200 mii de cai înlocuiește puterile a un milion și 200 mii de vâslași, cari ar munci ziua și noaptea, împărțiți în trei rânduri.

M. Străjanu.

(Va urmă).

L U P T A D E A Z I .

Lipsa de conștiență publică, dar mai ales năzuința spre traiul ușor și destrăbălat preconizat de vremile privilegiilor „nemeșești“ — clatină din temelii de un lung șir de ani, vieța *de stat* a Ungariei de azi.

Puterea brută aglomerată în tradițiile trecutului și mai ales în imensele averi *de pământ*, multă vreme s'a pus cu succes de-a curmezișul drumului, ce e să ducă la democratizarea *adevărată* a vieții de stat — democratizare marcată cu vehemență elementară de izbânda ideilor de egalitate și libertate făptuită la anii 1848—49. Străduințele acestei puteri sunt de altcum esplicabile tocmai prin firea individului, care numai silit se poate desface de plăcerile și comoditățile inerente privilegiilor și stăpânirii de averi mari.

Cu ziua, în care s'a adoptat democratismul adevărat, ca cea mai potrivită temelie pentru alimentarea individualismului, ca factor în stat și în vieță — s'a decretat și războiul de exterminare tuturor privilegiilor inerente rangurilor și averilor *moștenite*.

E dar numai logic ca Ungaria, țara privilegiilor medievale și țara condusă exclusiv de proprietarii acestor privilegii — veacuri de-arândul — să ajungă cu timpul și teatrul celor mai grozave sguđuri de ordin social, înăsprite prin

faptul, că taberele combatante inegale cum erau nu-și puteau măsura forțele — *deschis*.

Lupta de guerillă numai din timp în timp îngăduia să vezi grozăvenia războirii — pe moarte și pe vieță. Din fiecare întrezărire însă și o parte și cealaltă simția apropierea sfârșitului luptei — și anume cu învingerea democratismului.

Plutocrația ajunsă în strâmtoare dar stăpână încă pe vieța de stat — s'a năzuit cu o rară îndărătnicie să arunce în luptă lozinci false, manevrări de rea credință, pe care plasându-le cu succes prin o pressă simbriașă — a avut de multe ori aparința că a isbutit să împăingenească judecata clară a opiniei publice.

Dupăce luptele înscenate pe temeiul proselitismului confesional și-au pierdut rostul — pe la anii 1860 au fost pornite luptele pe temeiul *dreptului public* — din care a izvorît învoiala dualistică dela 1867 — cu toate fortărețele ei pentru apărarea și susținerea supremației plutocratice.

Toate aceste fortărețe însă s'au dovedit neputincioase în fața puternicului curent *economist și social*.

Poporul „ales“ evreii, au acaparât mai cu grabă această temelie, pe care au zidit cu o sirguintă de admirat — ce-

tățile *judecății* economice, devalvate apoi în apucături geșeftărești, de mulțori murdare și neadmisibile.

Această nouă notă, virită de puterea timpului — a încurcat cu desăvârșire liniile de bătaie. În acelaș timp însă zi cu zi treceau în mâna neofiților averi și privilegii nemeșești, și într'o bună dimineață s'a auzit în lung și latul țerii strigătul desperat dar neputincios că: „*piere clasa de mijloc a proprietărilor*“.

Căci această clasă — cu proprietăți dela 500—2000 jughere cat. a fost cea mai slabă în rezistență și prin urmare cea mai bombardată. Nimicită această clasă, între marea plutocrație și între și mai marea masă a poporului producător se făcea un gol, o prăpastie foarte primejdioasă.

La acest punct ne oprim puțin, căci aici se întâmplă ceva *specific* în evoluția Ungariei.

Alătura cu luptele de guerillă între vechii privilegiați și noii investiți cu drepturi cetățenești — se porneste și o altă luptă — poate mult mai vehementă: *lupta pe temeiul național*.

Cu toate că Ungaria a avut poliglotismul său din vremuri foarte vechi, acest poliglotism nu s'a putut manifesta pe o scară mai întinsă din pricină stăpânirilor feudale.

Ștearsă iobăgia și deschise fiind — și *numai în parte* — cărările spre școală și progres — diferitele popoare ce alcătuiesc statul Ungariei își marchează tot mai prielnic *cadrele de popor*, ce diferă după limbă, după tradiții, după aptitudini și după o mulțime de semne externe. Clasa intelectualilor a fiecărui popor din Ungaria câștigă în cantitate și în calitate și prin urmare și în importanță. Și în val-vârtejul luptelor de ordin economic și social — se amestecă cu înverșunare și postulatele luptei *naționale*.

Față de această notă nouă — deținătorii puterii s'a abordat tot cu aceeaș vehementă *chestiunea naționalităților* — cu toate lozincele ei false, cu toată patologia șovinismului neîmpăcat.

Cadrelor acestei icoane — construite în fugă de condeiu — erau încă în ființă înainte cu vreo 10 ani și aceste cadre le-am apucat noi generația mai tineră, intrată în lupta vieții de 10—15 ani.

În buimăceala generală — spiritele de negoț îndrăsnest, în frunte cu reprezentanții evrei și-au continuat cu mult succes opera lor de înaintare *egoistă*. Dar desăcarea izvoarelor de venit, ori cât de neobservată ar fi fost ea făcută — a dat cel mai potrivit teren pentru crizele economice, ce s'au părăndat — dealungul Europei.

Cu isprăvirea crizelor acute, celelalte țeri însă s'au așternut de nou pe munca productivă pe când *Ungaria* a rămas cel mult staționară, în urma faptului că aici *criza economică a ajuns să fie permanentă*.

În această permanentă țara a fost cutropită de sfâșietoare lupte purtate cu atât mai multă înverșunare — cu cât *nime nu se simte bine în actuala stare de lucruri*.

Plutocrația își teme scaunul de domnie: democrația luptă pentru putere în convingerea că stăpânirea ei aduce de mult dorita pace și munca rodnică și mulțămitoare pentru toți; popoarele își revindică importanța *națională*, ca în lupta de traiu, ce se marchează pe temei individualist să se poată prezenta ca *factor* cu egale puteri.

La toate aceste se mai adaugă și încercările unor copiatori fără scrupuli, care joară pe doctrina socialismului de fabrică, cu internaționalismul său inherent luptelor exclusiv pentru pâne.

Învălmășeala și sforțările aceste și-au ajuns apogeul în momentul, când s'a dat lozinca *votului universal* — dela

care unii își văd pierirea, iar alții își nădăduesc puterea.

Cel mai tare — de sigur *va învinge!*

Privite lucrurile din *acest* punct de vedere, care credem că e cel real și corect — pentru noi e de prea puțină importanță că anume *pentru moment*, care anume *persoane* ajung la puterea statului. Abstragând dela nuanțe personale pentru noi e tot egal că e la putere contele Khuen-Héderváry ori contele Tisza ori Apponyi ori Andrásy ori chiar și Justh cu Battyaneștii lor.

Toți sunt reprezentanții sistemului sprijinitor al plutocrației și a dăinuirii vechilor privilegii, șterse de fapt din lege, dar preconisate de praxă și în vremea din urmă folosite până la abuz.

Ținuta tactică a noastră nu poate fi

alta, decât să năzuim și noi din respirații pe lângă aceia, cari *luptă sincer* pentru schimbarea actualului sistem, ce stăpânește vieța de stat a Ungariei.

Asta e datoria noastră *patriotică* — a cărei achitare atârână dela iscusința conducătorilor noștri.

Ca neam însă și ca factori sociali ni-se impune datorința să înțelegem *capitala însemnătate a chestiunilor economice și sociale* — cari stăpânivor absolut apropiatul viitor.

Frazele îmbujorate și însuflețirile naive, să le *înlocuim cu judecăți reale și cu muncă organizată și conștie.*

Pe *această* temelie de sigur puteavom construi înaintarea noastră ca cetățeni și ca neam.

Vasile C. Osvadă.

PRO PATRIA.

Pe câmp zăceau răniții cu grămada,
In zări un disc roșiatic apunea;
Părea că e rănit și el cu spada
Și pleacă, bolnav, vieța să și-o dea.

Un sunet de apel cântat de-o gornă
Zădarnic tremură de după deal,
Vieța ce-a sburat nici când se 'ntoarnă,
— O hecatombă pentru-un ideal...

Pe-o targă-i dus încet la ambulanță
Un general cu capul mutilat,
E Margheritte — luptat-a cu credință,
Din fruntea oștii îndărăt n'a dat!...

Dar ce-a putut iubirea-i să 'nfrâneze?
S'a revărsat puvoiul de dușman,
A secerat furios la vieți franceze
Și-a fost pierdută lupta la Sedan...

La căpătâi măhnit adânc veghiază
Din ordonanța lui un oficer
Și ochii-i credincioși îi lăcrămează,
Durerii alinare par'că cer.

De-odată 'n cort apare — Imperatorul,
Să-și vadă sluga credincioasă vrea —

Și 'nduioșat îi dă întreg onorul
— Dar sluga să vorbească nu putea.

Obuzul gura 'ntreagă-i atinsese,
Doar ochii că vorbeau, mai respicat
Decât putut-a buză să rostească
Un simțământ de jale vre-odat' —

Și-atunci, când Napoleon s'a aplecat
Și-un medalion pe piept i-a aninat,
Erou 'n așternut, că s'a sculat
Și din carnet o foaie albă-a luat
Și-a scris pe ea în razele de soare,
Ce trist cădeau, cu ultima sferțare:

Că mor aici nu este vre-un păcat!
Cu soarta mea de mult m'am împăcat,
Ce e un om? Trăiește și e dus!
Dar patria? Patria? Care-i mai presus
De ori ce om, ea ce va face oare?"...

Atât a fost de mare a lui durere
De n'a avut nimica ce mai cere,
Iar Napoleon ieșit-a trist din cort,

A doua zi eră eroul mort.

Horia Petra-Petrescu.

M I R E A S A.

I.

— Lasă, draga mamei, nu mai plânge...
Îți ese norocul în cale și tu închizi ochii și
te faci că nu-l vezi...

— Norocul! N'ar mai fi fost!...

Cu fața îngropată în palme, cu părul
resfirat pe gât și pe umeri, plângea ca ne-
bună... un plâns îndărătnic și neputincios
în fața coplesitoare puteri a sorții.

Târziu, când plânsul i-se liniștise, când
sughitele nu-i mai agitau pieptul, încep
de nou să-i vorbească cu voce dulce, mân-
găitoare, de mamă.

— Tu, Linuță, gândește-te bine ce
faci. Nu mai ești copilă și-ți va părea rău
odată, că ai fost așa de nesocotită. Nu-i
vieța așa, cum ți-o arată mintea ta acum..
Și eu eram odată așa ca tine... Credeam,
că o să mor de nu voiu fi a lui. Și, uite
n'am murit... Am mers după altul... am plâns
și eu... dar mi-a trecut... M-au năpădit
gândurile și năcazurile. Mă gândeam la
soarta copiilor, că eram săraci. Ce feri-
cită vei fi tu, dacă îți vei scoate din cap
gândurile... vei fi avută, mă vei putea ajuta
și pe mine și nu va trebui să fii îngrijată,
cu ce-ți vei crește copii...

Ea nu răspunde. În jurul ochilor două
cearcăne vineții tradau lacrimi și nopți pe-
trecute veghind. Cuvintele mamei îi sunau
mașinalicește în urechi, fără ca ea să fi în-
țeles vre-unul. O liniște de marmură părea
a-i fi cuprins tot organismul, în creeri nu
i-se mai sbăteă nici un gând și bătăile
inimii urmau regulate vremelnica lor ca-
dență. Eră una din acele liniști de ghiață,
cari succed totdeauna suferințelor mari, când
organismului obosit de atâta sbucium, îi ră-
mâne pentru câteva clipe sentința mângăi-
toare a neființei.

— Nu-i vieța așa cum crezi! Căsă-
toria nu-i o legătură numai de dragoste, ci și
de interes! Dragostea e numai haina ei. O
haină, care o arunci, când nu mai e nouă.
Atunci vine lupta și greul vieții. Simțеști,
că ești slabă și neputincioasă, și așa de
mângăitor e gândul, că ai pe lângă tine pe
cineva, care te ajută. Nu te întrebi, dacă
e blond, sau brunet, bătrân sau tânăr, dar
să fie numai... ori cine ar fi!

Copila tresări, ca deșteptându-se din
un somn adânc!

— Nu ori-cine.. nu-i adevărat... mai
bine singură nefericită, de cât cu altul!
Apoi eu, nu știu cum, poate că nu-s ca
altele, nu m'aș putea mărită după altul să
știu că mor!...

De nou ochii îi străluceau în lacrimi.

Mama se uită nedumerită la copilă, se
apropie și o ia de mână cu dragoste.

— Tu... auzi draga mamei, fii cuminte!
Nu lăsa vrabia din mână pentru cea de pe
gard. Și după carul, ce nu te așteaptă, să
nu fugi! Sau ce? Până când vrei să aș-
tepti tu după el? Sau doară crezi, că el
e mai nobil, mai bun, mai altfel cum sunt
ceialalți. Nu crede; așa-i și el ca ceialalți.
De n'ai fi așa săracă, de bună seamă nu
ar hesita atâta!

— Nu, mamă, nu-l cunoști! isbucni
cu un gest de protestare. Apoi cu glas
domol, aproape năbușit adause:

— O, de l-ai cunoaște!

Și rămase așa cu ochii mari între-
deschiși, ca și când ar voi să-și reamint-
tească icoana lui.

Câtă deosebire între icoana *lui* și a
celuialalt! El tinăr, drăguț, iubitor; celalalt
bătrân și urât. El sărac, celalalt avut, de
ar fi putut să o îngroape în bani.

Un simțemânt de rușine o cuprinsese.
Relațiunea ei către »celalalt« i-se părea de
tot umilitoare. Ca și când bătrânul acela
slăbănog i-ar zice: »Sunt bătrân, am însă
bani, și voiu să-ți cumpăr tinereța și
grațiile!«

II.

Noaptea târziu, în luptă cu năvalnicile
gânduri, nu putea să doarmă. Cu ochii mari,
deschiși privi la razele lunii, ce străbăteau
mângăitoare prin geam. Se simția singură
și părăsită în lume. Mai singură și mai pă-
răsită ca ori și când. Și lumina aceea pa-
lidă și blândă îi potență senzația singură-
tății și a neputinții. Ca prin vis își aducea
aminte de sara aceea, când a vorbit mai
pe urmă cu *el*. Eră o sară dulce de pri-
măvară, aceeaș lumină de lună, aceeaș vi-
sătorie, aceeaș tinereță!

Tinereță, tinereță! tu ești isvorul de-a-
pururi abundanț de visuri și de iluzii!

I-se părea, că-l aude vorbind:

— Nu, eu nu înțeleg lumea, cum ceilalți o înțeleg, eu nu înțeleg iubirea ca alții. Pentru voi (el o privi cu un zimbet amar) iubirea e un mijloc pentru mine e țință. Când Dumnezeu crează sufletele, le destinează păreche pentru fiecare. Intrate în lume, sufletele sunt stăpânite de un dor vag și nelămurit până în clipa întâlnirii. Atunci tresar — o amintire nedeslușită — așteptau doar clipa aceea! »Tu ești?« întreabă un glas tainic și mângăitor, și în aceeași vreme un alt glas îi răspunde prietenos: »Da, eu sunt!« E o emanațiune a ființii superioare din ei, o telegrafie a iubirii. Și dacă sufletele nu se întâlnesc, sau dacă interesele lumii se pun în calea întâlnirii lor — nu mai întreba atunci, pentru ce vieța își pierde farmecul pentru acești desmoșteniți fii ai ei! Așa înțeleg eu iubirea, nu ca voi, nu ca tine!

Ea plângea în brațele lui, un plâns pe jumătate prefăcut și îndărătnic.

— Minți! Minți!

— Mint? Atunci când altul te va legăna în brațe, când altul va avea stăpânire asupra ta, adu-ți aminte, că nu am mințit!!

Apoi încet, ca și când s'ar fi forțat să-și năbușească emoția adause:

— Iubirea e sclavă a sortii. Când soartea și trebuințele ei demândă, iubirea ingenuchiază. Sunt cazuri, când iubirea nu se supune, când își ridică capul frumos și ideal, dar casurile acestea sunt excepții — și tu nu ești excepție! Pleacă-te și tu înaintea sortii, nu îți cer nici o jertfă, nici un moment de așteptare, căci sunt sărac și nu te pot »asigura«; — mărită-te dragă!

Și își aduse aminte de jurămintele ei, de lacrimile ei, al căror amor abia acum îl înțelegea pe deplin. Se vedeă departe de el, și atât de aproape de a cădea în brațele unei ființe, de care îi eră groază.

... Și în reflexul argințiu al razelor lunii tot mai viu îi apărea chipul lui, chipul lui scump și în veci neuitat. Nici o urmă de reproș nu eră întrânsul, dar' o paliditate neobicinuită trada durerea și compătimirea lui adâncă. Cu un zimbet amar el părea a-i zice: Mărită-te, dragă!«, ea însă își ascundea tața în perne și plângând suspina desnădăjduită:

— Nici odată! Nici odată!

III.

Un poet a scris: »O necesitate! Cât de neputincioasă e înțelepciunea când se luptă cu tine!« Cu alte cuvinte, putem scrie și noi astăzi: »O soarte, cât de neputincioasă e iubirea când se luptă cu tine!«

Sfortările ei gigantice, pornirile ei pline de avânt și ideal, se opresc la jumătatea drumului și — pier! Tot astfel valurile clare ale părăului să perd în valurile turburi ale râului, ca să dispară fără urmă în imensitatea mării...

Sbuciumările și lacrimile Linuței au trecut. Un fel de surprisă o cuprinse, când vedeă, că nimeni nu-i împărtășește vederile. Ar fi așteptat, ca lumea întreagă să se revolte alătura cu ea, dar' lumea nu avea decât cuvinte de laudă pentru »partia« norocoasă ce o face.

— Ce noroc? că doară ar putea să-mi fie tată! — se răsti ea cătră o prietină!

— Nu te uita la asta. E bătrân, dar' are bani și banul învârte roata lumii!

— Ce-mi pasă mie de banii lui!

Și se gândea cu inimă dornică la vieța umilită și săracă, ce ar fi dus-o lângă iubitul ei, săraci și fericiți; și toată ființa i-se umplu de groază, când se gândea la vieța ce o va duce lângă celalalt. Toate avuțiile lui nu aveau nici un farmec pentru dânsa, asemenea unui cadru aurit, ce împrejmuiește un peisaj din pustiile Zaharei.

Sufletul omului, e însă mult mai slab de cum s'ar crede, vieța mult mai schimbăcioasă, de cum apare.

Visătoarea ei să lovî de stâncile de granit ale realității.

Valurile lumii încunjurau de toate părțile sufletului ei curat și neștiutor, și sgomotul acestor valuri e amăgitor, ca un cântec de sirenă. Ea își astupă urechile să nu-l audă, dar' încetul cu încetul, cântul de sirenă al lumii pătrunse în urechile ei și sub magia acestui cântec începă să uite. Pe inimă i-se așeză un vâl întunecat: ea stânse candela iubirei de pe ochi i-se ridică vălul auriu de până acum: privia vieța ca toți oamenii.

Mamă-sa o sărută, când auzi, că, în sfârșit, nu se mai încăpăținează. Pietenile

o felicitare cu invidie. Și încă în seara aceleiaș zile schimbară inelele.

Bătrânul era vesel, fericit. Cerca să fie sprinten și drăguț ca un tânăr și era gătit ca un adevărat mire. Nu-l prindea starea și nu-și credea ochilor, când mireasa îi lăsa favorul de a-i sărută mâna. Îmbăr-

bătat de atâta succes, la despărțire încercă să-i fure un sărut. Ea însă îl preveni la timp, respingându-l cu un gest de aversiune:

— Nu *încă nu!*

G. Văleanu.

Masivele de sare din Ardeal.

Nu numai România, ci și pământul Ardealului e înzestrat dela natură cu o mare bogăție de sare. Masivele de sare nu sunt atât de numeroase ca în România, sunt însă de o întindere destul de considerabilă.

Referitor la distribuirea localităților cu sare din Ardeal, încă pela 1854 enumeră D. Czekelius¹⁾ vre-o 40 masive și pe lângă aceste vre-o 750 de izvoare sărate în diferite regiuni.

E. A. Bielz (1854) în harta zăcămintelor de sare din Ardeal, prezintă limitele de distribuire al acestor zăcăminte, ca aproape formând un cerc prin colinele din jurul bazinului Transilvaniei. Cercetările făcute ulterior confirmă aceste observațiuni.

Se exploatează actualmente prin ocne următoarele masive de sare: la Uioara, Ocna Dejului, Turda, Ocna Sibiiului și Parajd—Sovata. Mai demult se exploata și la Cojocna.

Ce privește vârsta geologică a zăcămintelor de sare din Ardeal, voi spune numai atât — ținând seamă de cercetările geologice publicate până acum, cu referire la această întrebare — că și eceste, ca și masivele de sare din Ungaria și Maramurașul, ca și cele din Galiția, Bucovina și România, toate s'au depus în epoca miocenă.

Atunci Marea Mediterană se întindea până în Carpați ocupând partea mijlocie a Ardealului. După ce marea s'a retras a rămas multă vreme în mijlocul Ardealului o depresiune, o cufundătură, ca o căldare plină cu apă sărată. Fundul acestui golf, rămas pe urma mării, ce se retragea — golf, care pe încetul rămâneă izolat, perzându-și legătura cu marea deschisă — era câmpia Ardealului de azi.

În epoca miocenă se știe, că era o climă foarte uscată. În urma acestei clime, ce-a ținut timp relativ îndelungat, apa evaporând, conținutul

de sare (Na Cl) s'a depus la fund și pe marginile bazinului (a golfului) ce corespunde numai în parte Câmpiei Ardealului, formând zăcămintele de sare pe cari le cunoaștem astăzi. Modul acesta de a interpreta depunerea masivelor de sare corespunde teoriei lui Ochsenius. E un fenomen, care în mic se întâlnește și azi, pe marginea mărilor.

Depunerea sării în golful, ce ocupă locul Câmpiei Ardealului de azi s'a întâmplat într'un timp, când munții Bihorului, în frunte cu Vlădeasa, erau în plină activitate de vulcani. Mai fumegau în acel timp câteva puncte din munții Rodnei (munții de andesit) și alte câteva locuri. Cenușa acestor vulcani, se retragea. Din fosilele găsite (Dr. A. Koch) se vede, că golful în care se depunea sarea abea mai comunica cu marea deschisă, prin locul, unde e azi valea Murășului. Deci în acest loc era, cum am zice, o mică strămoare de mare¹⁾.

Astfel s'au depus zăcămintele de sare din Ardeal. Marea Mediterană a mai inundat în epocile următoare de câteva ori acestea locuri, acoperindu-le cu nainol și cu alte depozite.

Părțile mărginașe — și câteva din mijloc — ale bazinului Ardealului, conțin deci, însemnate zăcăminte de sare, provenite pe această cale.

Voiu da, în următoarele, câteva informațiuni cu privire la masivele de sare mai de frunte din Ardeal, cari formează obiectul exploatațiunilor, al ocnelor de azi.

Avem lângă Dej, masivul de sare dela Ocna Dejului. E foarte aproape de suprafață (2—3 m.) Partea superioară a masivului e amestecată cu marve argiloase până la 20—25 m. și numai de aci în jos urmează sarea bună. Lucrările miniere au pătruns în masiv până la 170 m. fără a fi eșit din sare. La 120 m. s'au atuns mari vine de apă, cari au inundat o parte din ocne.

¹⁾ După o lucrare a mea, ce va apărea în curind în editura institutului geologic al României în care va fi indicată toată literatura consultată.

¹⁾ Redau aici vederi și fapte stabilite și admise în domeniul cercetărilor geologice, cari neputând a fi lămurite aici, trebuiesc primite cu încredere, întrucât sunt trecute prin judecata areopagului competent.

Aceste ape au făcut în masivul de sare mai multe scobituri, în forme de cupole, ce au o înălțime aproape de 8 m., primejduind astfel însuși masivul.

Intinderea zăcământului nu e stabilită cu oarecare precizie. Din ivirile de sare, stâncă și din lucrările de explorare se deduce, că ajunge câțiva km. Evaluările cele mai favorabile spun, că se găsește aici o cantitate de sare de 800 milioane tone.

Când se face o analiză de sare de ori unde, se are în vedere mai întâiu conținutul de Na Cl (clorură de natriu — sarea fiind o astfel de combinațiune) În cantitățile mai bune de sare din România, de pildă dela Slănic, acest conținut ajunge aproape la 100%, materiile străine adecă sunt aproape imperceptibile. Sarea cea mai bună dela Dej conține 99,55% Na Cl. Deși bună totuși e inferioară calităților celor mai bune din România.

Se exploatează astăzi o singură ocnă la Dej pe o suprafață aproape de 3 jughere, având două puțuri, prin cari se scoate sarea și mai multe tuneluri—galerii. Se scot anual din această ocnă cam trei mii de vagoane de sare.

Se găsesc în acest loc urme de exploatațiuni vechi, din cari unele, după date arheologice, se cred a fi de pe vremea Romanilor. În istorie se găsesc date dela Bela I încoace. Matei Corvin a recunoscut oarecari privilegii populațiunii din acestea locuri.

Un alt zăcământ de sare e la Turda.

În platoul ce se întinde la N.-Ost dela oraș, se află o depresiune (pe o lungime aproape de 5 km.), în care se găsește masivul de sare. Sarea apare în alte două depresiuni (în formă de căldări) una la miază noapte alta la răsărit, dela care se poate urmări cu oarecare întreruperi o linie cu manifertațiuni saline dealungul Câmpiei Ardealului spre zăcământul de sare dela Dej.

Se exploatează actualmente prin ocne, partea de SW. a căldării de Est. S'a pătruns în masiv până la 226 m., fără a fi eșit din sare. Conținutul în Na Cl al sării ajunge până la 99,47% (Posepny). Se întâlnesc și aici urme de exploatațiuni vechi, unele de pe vremea Romanilor.

Din ocna dela Turda s'a scos în 1906 cam 161 vagoane de sare.

Cele mai importante mine de sare din Ardeal, sunt cele din Uioara, lângă Murăș.

Partea superioară a masivelor de sare, fiind odinioară spălată de Murăș, e acoperită cu petrișuri și nisipuri. În unele locuri acoperișul de marne argiloase, între cari e cuprins masivul de sare, au rămas neatînse.

Unele unelte din epoca de piatră și de bronz, găsite chiar în nisipurile de deasupra sării, probează, că Murășul încă în timpul acelor epoce, curgea pe deasupra zăcământului de sare, pe care l'a erodat (dizolvat) foarte mult.

Din cercetările existente rezultă, că masivul, are forma unui ou, plecat cu un capăt spre miază noapte, având lungimea de aproape 1 km. iar lățimea pe jumătate. Cantitatea de sare este evaluată la aprox. 100 milioane de tone.

În raport cu celelalte, masivul de sare dela Uioara, ofere pentru consumul intern al țării, cât și pentru export, cea mai mare cantitate de sare albă, cât se poate de curată. Conținutul în Na Cl ajunge până la 99,80% (Posepny).

Exploatarea se face în două ocne, cu o suprafață totală de aprox. 3½ hectare. Lucrările miniere au pătruns în masiv până la 165 m. S'a scos din această ocnă în 1906, preste 5800 vagoane de sare.

Urmele din epoca de bronz dovedesc, că se luă sare din acest loc și în timpurile cele mai primitive ale omenirii. De asemenea se găsesc urme romane.

Masivul de sare dela Ocnă Sibiiului, se găsește într'o depresiune, lângă Parcul Viza și Parcul Sării. E foarte aproape de suprafață, învălișul neavând o grosime mai mare de 8 m. Sarea e mai mult cenușie vărgată. Calitățile cele mai bune conțin până la 99,77% Na. Cl.

Ocnă se lucrează numai pe timpul iernii. Se scot anual cam 250 Vagoane de sare.

Masivele de sare puternice cu o zonă întregă de isvoare sărate, cu multe efflorescențe și chiar cu stânci de sare eșite la suprafață se găsesc în regiunea Sovata—Parajd. S'a scos din acestea locuri în 1906 peste 1200 vagoane de sare.

Acestea sunt pe scurt principalele masive de sare din Ardeal.

București, Febr.

Dr. V. Meruțiu.

Economie națională.

Disolvarea Mirului rusesc. Cabinetul Stolypin face o nouă încercare, să sisteze acest ultim sistem economic în adevăr comunist, ce îl mai avem în Europa. De mult s'a introdus în toate statele europene proprietatea individuală, singura acomodată formei statului modern, corespunzătoare principiului desăvârșitei libertăți economice, care permite menținerea ajungerii țintei finale a statului: exploatarea celor mici. Introducerea proprietății individuale în mijlocul unui stat deja încheșat înseamnă de cele mai multe ori decadența mijlocului de traiu economic în favorul mijlocului politic. Și aceasta pare a fi cauza și în Rusia; se face în acest fel un asalt asupra cetății care mai putea apăra pe cei din sinul ei de atotputernica năvălire a banului.

Unii scriitori între cari și Leroy Beaulieu pun data înființării Mirului târziu, în veacul al 17-lea, cei mai mulți înse coincid în aceea. că Mirul este o formă de comunitate de avere străveche, purtând în sine toate caracteristicile vechilor sisteme comuniste europene și a celor ce mai există și azi în Asia și Africa. Din pământul Rusiei azi e cuprins în Miruri 50—60%. Țeranii formează „familii“ proprietare a solului cultivabil excepționând locurile de case și grădinile. Teritoriul comun — afară de pășuni etc. — se împarte în răstimpuri singuraticilor indivizi. Timpul dintre două sortiri variază între 3 și 15 ani. Împărțirea se face, luându-se în considerare circumstanțe individuale: puterea de muncă, sănătatea, numărul copiilor, etc. Teritoriul individual astfel câștigat e în exluzivă posesiune personală, pe când proprietatea lui privește și acum întreaga comunitate. Mirul, pe lângă însemnătatea sa economică e de o mare importanță politică întrucât în sinul acestei legături se nasc și se apără mai ușor direcții politice, este poate singurul motiv de încheșare a luptei pentru interesele comune. Nu mai amintim împrejurarea, că Mirul e în solid responsabil pentru plățirea dării, el pășeste în litigiile membrilor lui ca un protector, îndreaptă poate exluziv acțiunea economică a celor cuprinși în el.

Nu e locul aici să arătăm avantajile și desavantajile acestui sistem. Ne mărginim a aminti, că lăsând din vedere cumpănirea absolută a sistemului comunist și individualist, și în statul de azi, a cărui interes cere individualizarea cea mai extremă, se face mare greșală

când de dragul principiilor se cearcă să se stingă vicața economică în nepotrivite haine strimte. când în locul sistemului vechi, care de altfel permitea destulă exploatare, să se introducă un sistem, care sigur duce la decadența celor mici până sub punctul capacității de prestare. Și aceasta înseamnă încetarea în parte a posibilității exploatării, care, după cum am amintit și mai sus, contrar frumoaselor teorii a lui Bodin, Hobbes, Spinoza, formează ținta finală a statelor din toate timpurile, și mai ales a nouălor state capitaliste. Comunitatea de avere e chiar o arzătoare necesitate acolo, unde calitatea solului, cultura și puterea economică împiedcă deocamdată înaintarea și spre cel mai mic grad de intensitate în producere. În lipsa altor impulsuri, poate mai naturale, singur ea poate în asemenea cazuri, pune stavilă fatalei diferențieri economice extreme, care produce un cerc restrins de enormă bogăție, încunjurat de o nemărginită mizerie.

În mai multe rânduri s'a încercat dizolvarea Mirului. Mai curund în 1861 și 1906 prin ucaze împărătești, cari au avut soarta celor mai multe porunci și inovații din „Împărăția sfântă“. Nu s'a executat decât în unele ținuturi sudice, unde pământul bun a atras mai mult capitalele, decât neproductivul Nord. În multe locuri unde a succedat operația stăpânirii, țăranul lipsit de prevedere, văzut libăr fără legătura ocrotitoare a silitei întovărășiri, rând pe rând și-a vândut moșia; și în loc să devie muncitorul harnic, care dupăcum se spune și de data asta — va munci cu îndoite puteri la pământul acum exluziv a lui, s'a născut un puternic proletariat agrar, adevărați sclavi ai pământului lor strămoșesc.

Am putea numi o parte bună a proiectului liberalului Stolypin, dispoziția, că „fiecare proprietar părtaş, poate cere, atunci când voiește eșirea sa din comunitate și poate lua în proprietate personală teritoriul ce îi compete“. Nu se dizolvă în mod absolut Mirul, ci se rupe numai lanțul ce cuprindea până acum în mod necesar pe aproape toți proprietarii. Puțin schimbă însă această facultativitate esența reformii. În locurile potrivite își va începe și așa capitalul acțiunea sa păcătoasă, care îi compromite și marile merite și importanțe ce le are ca factor a producțiunii.

Magazinele mari și mici comercianți.

Pressa din Berlin, începând dela cele mai serioase jurnale până la foile de bulevard, se ocupă de vre-o câteva săptămâni mult cu chestia fuzionării alor două magazine mai mari ale Berlinului, casele A. Wertheim și W. Wertheim. Se reamintesc cauzele romantice cari au silit pe Wolf Wertheim să se despartă de frații lui, se publică părți din romanul de senzație scris de actuala nevastă a lui Wolf, roman care a adus vrajbă între frați, și autoarei, fostei fete de prăvălie, un soț milionar. Dar mai mult se dispută neprevăzutele urmări ale acestei fuzionări viitoare. Are să înceteze concurența enormă ce s'a fost deschis între aceste două case potrivnice; unite, au să se întoarcă cu toate sumele ce le stau la dispoziție înotriva celorlalte magazine și mai ales înotriva micilor comercianți. Se cere chiar o lege excepțională pentru marile magazine, o lege de protecție a firmelor mai mici. Lupta de concurență ce se va deschide foarte probabil că se va isprăvi cu o învingere a caselor mari; dar aceasta va fi la tot cazul numai o învingere relativă, și nici nu poate fi altfel; se va opri influența concurenței la acele margini de unde nu mai poate străbate greoiul corp nu mai poate urmări flexibilul corp al întreprinderilor mici, și de specialitate. Casele de comerț, ori cât de mari și puternice ar fi ele nu sunt în stare să nimicească comerțul mic, ci mai curând îl completează. — Nu vor fi fără interes următoarele câteva șire în care vom cerca să probăm aceasta, mai ales că și la noi — deși se întâmplă lucrul în rapoarte așa zicând microscopice — se plâng mulți că societățile comerciale pe acții, dacă nu ajung la obișnuitul faliment, periclitează mult clasa încă embionică a comercianților români.

Să nu se creadă, că marile magazine cu îngrămădirea enormei marfe eterogene este un fenomen nenatural. Este cea mai logică urmare a împărțirii muncii comerciale. Din unica dugheană de sat se desvoltă încet prăvălie de specialitate, care în mijlocul societății comerciale deja fiind ividate se integrează. O întreprindere comercială mare, nu poate rămânea specială decât până la un anumit grad de extindere, de unde începând i-se îmbie noi rami de activitate care pe lângă o minimă suire a cheltuielilor curente produce un neasămănat procent de câștig. Și atunci începe să poată satisface căutării în masse, care crește din an în an paralel cu îmbunătățirea plăților în general și mai ales cu a celor a clasei muncitoare, care reprezintă consumația în massă. Este aceasta

o desvoltare aproape fatală, care aduce pentru cumpărători enorme avantagii.

Conform necesității care a crea marile întreprinderi, ele cearcă să mulțumească exigențele unei masse cât de mari. Și aici ajunge în colț cu interesele comercianților mai mici. Mai sus am atins cele trei tipuri generale a întreprinderilor comerciale stabile: întreprindere mică mixtă, întreprindere de specialitate și întreprindere mare mixtă. Principiul pe care se bazează mica întreprindere mixtă este patriarhala liniște în mijlocul unui teritor monopolizat sau prin înguștimea pieții sau prin obișnuitele circumstanțe neeconomice cari între primitive împrejurări exclud concurența. Să ne gândim la prăvălia mică din sătulețele noastre, în cari găsești treizeci de articli de cea mai mare deosebire, cari se desfac în îngustul cerc de cumpărători, cu îndoite prețuri, din motive ca îndemână, cunoștințele, creditul etc. Față de aceste mici monopoluri este neputincioasă concurența modernă. Ele există nu numai la țară, ci înfloresc — dacă putem să zicem așa și în vecinătatea marilor magazine și prăvălii detaliate, în mijlocul vieții exagerate economice a orașului mare. Și există tot sprijinite pe momentele extra economice amintite mai sus și ajutate mult de împrejurarea că creditul, întotdeauna cinstit, găsește aici teren extrem de bogat. Așa dară adevărații comercianți mici nu sufer decât cel mult prin „lucrum cessans“ încât trebuie să abzică de eventuala întindere a comerțului lor menținând forma primitivă.

Iar adevăratele întreprinderi de specialitate se apropie mult de puterea economică a caselor mari. Sunt deja și ele formațiunile veacului modern, nu se mai sprijinesc pe strimte circumstanțe personale, ci se apără cu singura armă acomodată: imitarea loviturilor concurențului. Deja se folosesc și aceste întreprinderi, de o întinsă reclamă, de subite scăderi de preț, de vinderea anumitelor mărfuri ademenitoare cu prețuri de nimic etc. Putem zice, că în general se dă lupta cu puteri egale. Dacă aminteste cineva de puterea capitalului marilor întreprinderi, nu avem decât să-i amintim greutatea aceluia capital, proporțiile în care cresc cheltuielile luptei purtată înotriva tuturor. Unde mai pui fundamentalul principiu, chestie vitală a magazinelor mari, că ele trebuie să se mărginească la mărfuri mijlocii și ca calități și ca formă, putând numai astfel coresponde căutării masei. Iar specialitățile, atât de bine plătite, nu se vând decât exclusiv în prăvăliile de detail. Am putea aminti mai multe exemple practice

pentru dovedirea acestor spuse, ne mărginim la două. După statisticile oficiale în Germania consumația se ridică anual cam cu câte un miliard de mărci, pe când summa plus câștigului tuturor caselor mari nu face mai mult de 50 milioane mărci. Plusul de 950 milioane, ce-l produce progresul bunăstării, incurge și pe mai departe în casele întreprinderilor mici și mediocre¹⁾. Iar prăvăliile specialiste din jurul marilor case, în loc ca să se nimicească sub presiunea acestora vedem că, se mărește și se ridică din zi în zi.

Și aceasta schițare mai că va ajunge să dovedească, că magazinele mari în viața economică înseamnă un grad de mare perfecționare, o realizare a vechiului principiu comercial atât de des mințit: învârtire mare, câștig puțin. Nu

atingem însă prin această aprobare și rolul și procesul social ce-l duc în împlinire aceste curioase întreprinderi. Lipsa legăturii ce există între aplicații și stăpânii micilor prăvălii, marile ispite la tâlhării, și mai ales cea dezastruoasă influență ce o are asupra miilor de fete aplicate, alese de simpatice, ce se schimbă în masse din an în an, luând șiraguri noi din casele părințești aruncând pe strade fără încetare o mulțime de fete, deja dedate cu traiul bun, trecute prin școala de prostituție ce este fiecare mare magazin. Patruzeci de procente a prostitutelor publice și private din Berlin sunt sau au fost vânzătoare în marile magazine, după cum spune Hans Ostwald, cel mai bun cunoscător al vieții morale a Berlinului

Iunior.

Cum eră să învățăm carte.

Toamna, când începui să suflă vântul cu toată asprimea și pașările câmpului erau de mult duse în țeri mai călduroase, ~~atunci~~ tot mai des auziam un cuvânt spunându-se la școală. La început de abia îl băgam în seamă. Vorbiam de școală copii, tovarăși de ai noștri, cu cari ne întâlneam mereu în uliță, în curte și în câmp, în șură la de-a gaia, de-a lupu și mielu, de-a holomorile, dar vorbeam de școală ca de un lucru îndepărtat, ce va fi să fie colea la iarnă. Parcă iarna nu eră înaintea noastră! Doar în grădini de mult nu mai eră o frunză pe pomi și nu eră horn, care să nu pipe, numai chiar zăpada trebuia să mai cadă, ca să avem iarnă după toate rânduielile. Și într-o noapte s-a întâmplat și aceasta. Când ne-am trezit, văzurăm în curte zăpadă mare și de bucurie că ne sâniem, începurăm a strigă, a ne împinge, a ne luă la trântea prin pat, până ce nu simțirăm o mână cum face o grabnică pace și liniște între noi.

— Dar n'ati tăcut javrelor? Îndată să vă îmbrăcați, că azi vă trimit la școală.

— Nea că asta ni-a mai trebuit, gândiam noi și așa ne pitulam unul după altul, de să ne cauți.

— Nu merg și începea un glas de prin adâncul pernelor, nu merg, că mă bate domnu învățător.

— Aia îi popă de voi, nu eră răspundeă acum mama îmbărbătându-ne, aia știu că vă va stâmpără, că sunteți ca dracii.

— Nu merg noi, nu... și iarăș se începe o torăială înfundată.

— Nici capra nu merge de bună voie la petărg, dar dacă o iai de barbă să vezi cum calcă. Ba mergeți tot fuga.

Afară se auzia acum un glas mai gros: Eră tata.

— Măi nea încolo, mai mânca-ar lupii de javră, că-i tot în picioarele oamenilor. Nea! Urmă o bubuitură și apoi niște schilălăituri. Se văita cănele să moară.

— Măi, că toată vara nu-l vede omul, și tot dus și când vine iarna nu mai poți închide ușa de el.

— Hai numai hai, zicea mama, hai de mi-i du de pe cap. Du-i la școală, că mă năucesc. Copii răi ca ăștia doar nu mai sunt. Du-i acolo.

Tăceam ca peștii. De ne va duce e vai de capul nostru. Când vom încăpea pe mâna lui domnu învățător, apoi nici un fir de păr nu ne mai lasă în cap. Ne-a spus nea ce-i laltă ce băta și ce dărăpănări mănca dela domnu învățător. Și când îl vedeam pe uliță ni-se băteau dinții în gură de frică. Doamne, de nu ne-ar duce la școală.

— Nea lasă că mâne îl duc pe Gheorghe. Vreau să învețe batăr să cetească în gazete.

¹⁾ I Wernicke: »Der Mittelstand« Leipzig, 1909 pag. 39.

— Și asta mi-i-ai lăsa aici, așa-i? Du-i pe toți. Mai strige-i și dascălului, că m'am săturat.

— Astialaltii is prea mici. Asta-i de patru, fata-i de cinci, încă nu-s de vârstă.

— Meargă toți acolo zicea mama. Mai bine stau acolo decât la mine. Acolo mai sunt copii.

Eră hotărâtă soarta noastră. Mâne ne duc la școală și cu asta și începeam plânsetele. Afară se dau copii cu sania pe gruița lui Nan și noi ne văieram pe întrecute, că ne duce la școală.

— Aăă... aăă! Plângeam cu toții pe un fel și nu eră vorbă, că o să ne săturăm vreo odată. Plângeam pe nerăsuflăte și poate cine știe până când ar fi ținut morăitu nostru, dacă nu s'ar fi ridicat mama de pe scaun și nu ne-ar fi ciocănit cu furca dela brâu drept în vârful capului. Odată eră liniște.

Și în această pauză auziam și din vecini cum strigă Badea Mihai:

— Nea delături, nea la oi și da după câne de până în fundu grădinii se văietă, iar din casă se auziau strigăte de copii, de femeie, se pregăteau și acolo de școală.

Că așa-ê lumea asta. Până-i vară nu simte nime povara copiilor. Cresc cu iarba. Încătrău te uiți sunt tot copii. În curte, în grădină, pe uliți tot copii de copii, răsună satul de gurile lor. Dar când vine frigul și iarna îi alungă pe toți în case, atunci e numai năcaz. Atunci se începe numai nea la oi! cătră cel dela ușa tinzii, și nea la școală! cătră cei din casă.

În ceialaltă zi erau oamenii ca o tabără înaintea cancelăriei. Școala eră cu ridicătură și dedesubt eră cancelăria satului. Oamenii și-au adus copiii la școală și acum mai stău în povești, spunând fiecare felul cum și-au adus porodițele la învățătură. Într'aceea veniau alți și alți oameni, aducând fiecare câte unul câte doi copii de obicei de vârful capului și arătându-le unde e școala. Părinții se alăturau apoi la mulțime și se cufundau în vorba aceleora, iar copii erau dați în grija dlui învățător. Vorbiau cu toții de dl învățător, că ce învățat e, că are și gazete și cetește deacolo, că a învățat și pitogogia și — în anul ăsta vrea să se însoare. Mulți se gândiau că ce ginere potrivit le-ar mai fi, și ce noroc ar fi pe fetele lor să se vadă dascăliță.

Sus în școală eră mai altcum. Unii nici aici nu-și puteau reține plânsul, dar de frica dlui învățător suspinau numai. Alții își pipă-

iau mereu vârful capului, să vadă de mai au păr ori a rămas tot în mâinile celui ce-l aduse la școală.

Rând pe rând înșă ne liniștiram cu toții. Dl învățător ne mângăia:

— Lăsați numa, veți vedeă ce bine e aici. Ne jucăm cu toții, cântăm, spunem povești și ghicitori. Numai să fiți copii de treabă. Și acum puneți traistele de după cap în bancă.

Fiecare copil aveă câte o traistă frumoasă pentru tăbliță și cărțile de școală. În traistă țineam și o felie sdravănă de pâne prăjită, ce ne-o dadă mama de drum. Puneam traistuța în bancă. Dl învățător ne întrebă de toate, de vrăbiile de prin sură, de țicleni, de sânni. Mai prinsesem inimă. Ne trecea timpul mai repede și începurăm a uita că suntem în școală. Dela un timp ne slobozi dl învățător pe toți în curte. Aici făcăm cunoștință acum mai deaproape unul cu altul. Noi cești, căci am venit mai întâiu la școală stam înăa fricoși la o parte și ne uitam cu multă plăcere la cei mari, cari așa se mai băteau cu zăpadă. Dl învățător în vremea aceasta eră în cancelărie și trăgeă cu toată pofta la o țigară, ce o sucise, când noi coboram pe trepte. Lupta de zăpadă se da în curte cu tot mai mare înverșunare și strigătele, învălmășala și plăcerea răboiului făceau să ne clocote și nouă micuților sângele. Deodată ne trezirăm și noi cu mâinile în zăpadă și sfr, sfr, numai ce sburau gloanțele în tabăra contrară. Fetele văzând cu cât curaj se dă bătălia, ca nu cumva să se întindă linia de batăie până la locul, unde erau ele iau în fugă cătră capetul treptilor. Unii începură să arunce și aci cu zăpadă asupra lor, ceace văzând ceilalți se năpustiră asupra lor, și se facu așa o învălmășală, încât urletele, strigătele și plânsetele faceau să se sbată în zar ușa cancelăriei, în care apărū ca trăznetul dl notar. Ochii îi erau înholbați, părul ace de ace, cu gura căscată tare tot voiă să zică ceva cătră noi, dar se vedeă că nu-i vine vorba. La ivirea dlui notar, cei mai bătrâni ne traseră la pământ, săriră peste noi înainte, ca să nu-i ajungă acum dl învățător, ce șise și el pe sub mâna dlui notar și se năpusti asupra noastră cu palma, cu pumnu, cu bătă, lovind, drăcuind și făcând rând. Când am ajuns iarăș în clase, clocoteau obrajii noștri de joc, de alergătură și de — palmă.

La o săptămână nu ne-ar mai fi putut țineă acasă Doamne ferește. De câte trei-patru ori ne treziam noaptea și întrebam tare:

— Oare nu întârziem de școală?

Acum nimic nu ne plăcea ca la școală. Când se făcea ziua, eram toți acolo. Fiecare ducea cu sine câte un butucaș două de lemn, unul dintre școlarii mai mari făcea foc și se începeau bătăile. Eră o adevărată plăcere. Pe bănci, pe sub bănci, la masă, sub masă, pe masă, ba chiar și pe tablă erau tot câte doi, câte trei acățați unul de altul. Pe jos se rostogoliau alte grupe, pe cari veniau alții trântindu-se, până ce erau o mare grămadă cu toții. Unul răsturnă acum, ca să mai ajungă și cei dedesubt deasupra, cari la rândul lor se asvârleau cu alai în mulțimea, ce se tăvăleau pe jos. Și așa mergeau toate, până ce nu venia dl învățător.

Pe dl învățător nu-l prea trăgea inima către școală. Venia tot cam târziu și fumă mult de pe școală, ba chiar în cancelaria dlui notar. Noi fiind cu școala deasupra cancelariei nu odată l-am făcut și pe dl notar să vină în școală cu bătă și să facă ordine. Cine să poată lucra dedesubt, când deasupra eră furtună? În cancelarie se clătinău grinzile, varul se deslipia în table de pe plafon și cădea cu sgomot pe masa de scris a dlui notar, căia atunci ca nebun de mânie să caute pe dl învățător.

— Dle învățător îți recomand să fumezi mai puțin și să grijești de porcii și de copii... îți recomand, că vă închid toată școala... e porcărie.

Și dl notar eră aprins de mânie.

— Da, da mă rog, dle notar, am să le dau o păruială să mă țină în mîntă până la al cincilea strănepot.

— Ba să le piară vița prodița.

Dl notar trântea ușa cancelariei, iar dl învățător venia încet pe trepte și deschidea ușa școlii.

Ca vrabiile când zăresc hârăul, așa o luau care încătrău.

Se începea atunci rânduiala. Nu se mai auzia decât răcnete și șovăiri de bătă. Unii erau pe vârful băncilor, alții fug pe dedesubt dinaintea loviturilor.

— Eu n'am făcut nimic... auu... n'am făcut... vai, ... și bătele cădeau fără cruțare pe unde ajungeau, pe unde se putea și pe cine nimeria.

Dintre toți mai bine le mergea la aceia, cari se ascundeau pe sub bănci. Aceștia așa știau fugi, de om să fi fost dl învățător să-i poată prinde.

— Luăvar dracu gozuri... cu aceste cu-

vinte știam, că s'a închiat răfuială și dl învățător se suia pe catedră și strigă:

— Acum ești cu toții de pe sub bănci și mergeți la loc. Și nu vă mai bornăiți, că vă smulg părul...

Numai acum se începea însă adevărata bornăială. Plăgeau ca la Ierichon. Care cu cauză, care fără, dar eră o gălăgie groaznică, încât dl învățător începea să-i strige pe nume:

— Măi Zaharie, mă tâlharule, ai de grije și-ți adună fălcile... și dl învățător se întindia după pocia cea potrivită.

În unghiu eră răzimată clăia de porcii de alun, tocmai usprezece, și erau puse după lungime. Cea mai lungă ajungea până în banca din fund dela părete. A doua eră ceva mai scurtă, ca să ajungă până la banca dinainte și așa mai departe până la cea dintâiu, fiecare bancă își avea pocia ei.

Și mai eră ceva. Fiecare pocie eră crepată în vârf. — Copiii erau toți cu păr lung și când dl învățător află de bine, vâra repede pocia în părul băiatului, învărtia de două-trei ori și scutura.

— Vai, vai... ceilalți după el... îl omoară domnul, îl omoară au... au.

Afară se adunau oameni sub ferestre, dară știau ei bine, că asta-i rânduiala la învățătură. Așa a fost aceasta de când e lumea.

După ce dl învățător a văzut, că ne place acum tare la școală și că venim în mare mulțime, începui să ne învețe carte. Învățam cu mic cu mare tot aceeaș carte, că nici odată nu s'a întâmplat, ca domnul să gate vreodată învățătura cu cei ce au mai umblat la școală. Și trebuia să înceapă tot dela început. Apoi și ce mai știau unji uitau până într'alt an.

Dl învățător luă creta și pe tablă ne făcu o pipă cu capac și cu un răcăm dinainte.

— Asta-i i mă. Vedeți asta aici pe care la-m făcut pe tablă i... i... i, și dl învățător strigă de ne țiuia urechile.

— Ii... i... i boilor, căscați-vă gurile.

Îndată începea clasa întregă i... i... i.

Dl învățător se plimbă pe lângă bănci, cu bătă în mâinile puse la spate. Mai răsufflam.

— Mai tare, mai tare... Zi mă Zaharie, zi nemernicule, că-ți smulg căpița cea din cap. Și tu măi Tănase, cască-ți gura, să nu ți-o deschid eu... i... i... i... i.

— Tu nu poți zice mai tare, mă? Ce? Ian să vedem și dl învățător apucă pe Sili-mină de păr de lângă ureche și-l ridică în sus. Din ce îl ridică mai tare din aceea i-se subția

și graiul mai tare: ii ... iii ... iii ... de abia mai atingea cu vârful picioarelor pe pământ.

— Vezi că ști zice? Noa așa vezi!

Dl învățător se puneă apoi în fereastră și își povestea poveștile cu trecătorii. Iar noi din toate plămânile continuam ... ii ... ii. Și din sbieratul acesta se auziau ici-colo uluituri, strigăte, lovituri, dar dl habar nu ne-avea. Atunci luă Silimină acu din pălărie și-l întâpă pe Tărcuță. Sberă Tărcuță ca un prost.

— Care a fost, se întorcea repede dl învățător. Toți arătau pe Tărcuță. Avea un păr creț, stufos de ne tihnea cum îl scutura domnul. Până într'a treia bancă îi țîșniau lacrimile din ochi.

Domnul se puneă din nou în fereastră, iar noi sbieram mai departe ii ... ii ... iii ... ăăă ... ăăă. Cine mai putea zice acu pe ii, când nu ne mai eșî din minte domnul și părul lui Tărcuță. Rîdeam să ne prăpădim. Dar nu mult. Se întorcea domnul ca fulgerul, puneă

mâna pe cea dintâiu bătă și după noi. Noi fuga. Pe bănci, pe sub bănci, pe după tablă tot copii de copii, fugând, alergând să scape de bătăle domnului. Un nor de praf se ridică în clasă, iar dedesupt alergă dl notar în sus.

— Dă-le drumul, că-s nebun. Vă închid școala. E porcărie. Eșiam pe ușe călcându-ne în picioare, cu capul dungi de lovituri și săriam peste alții pe trepte în jos. Pe ziua aceea am gătat cu școala.

Și așa mergea învățătura zi de zi. De nu venia într'una dl notar în sus, sbierând să ne dea drumul acasă noi poate, că azi am cunoaște și pe a. Așa abia am putut isprăvi cu i și cu u. Tocmai când am ajuns la a veni primăvara. Și atunci iarăș s'a umplut ulițele de copii și de gurile lor răsună satul. Cine ne-ar mai fi putut ținea la școală? Și eră bine de învățam bătă și pe a. Se potrivîia de minune lânăș, pe care îl cunoșteam acum mai toți.

T.

NOCTURNĂ.

Stau singur în grădină
Cuprins de-un tainic dor
Și 'ncerc să frâng pe strună-mi
Un cântec visător.

Liniște aiurătoare
Îmi străjue 'n prejur
Doar' valea de-o strătae
Cu tristul ei murmur.

Ori vaeru-'n cadență
Al unui glas nocturn
Ce atât de 'nfloratic
Cobește 'n vechiul turn.

Sub vale plânge apa
Și tremură la mal
Când eu mă pierd prin noapte
Cu visu-mi ideal.

Pe boltă doarme luna
Iar raza-i bate 'n lac
Și peste mândrii codrii
Ce abia acuma tac

Departe nu știu unde
Se frânge unda 'n dungi
Inflorând cuprinsul
Cu sponuri indelungi.

Pe-a lacului oglindă
Trec lebede părechi
Ce-atât de mult s'asamân
Cu visurile-mi vechi.

Iar luna sus pe boltă
Resfață dulci zimbiri
Și razele ei scânteiu
In tainice sclipiri.

Iar apa se frământă
Și tremură la mal
Când eu mă pierd prin noapte
Cu visu-mi ideal!

Hyperion.

Cântec.

Târziu în noap'e câte-odaf',
Când stau cântând de dor,
Mă copleșesc păreri de rău
Și-așa aș vrea să mor.

De ce? Din multe câte sunt
Atâta doar vă spui,
C'al meu noroc l'au îngropat
Doi mândri ochi căprui.

A. Cotruș.

SOLI DIN UNIVERS.

Pro domo. — (Dintre toate priveliștele, câte le zărim pe bolta Tăriei, poate nici una nu ne atrage luarea aminte în măsură mai încordată decât ivirea vre-unei comete. În anul 1907, apoi acu-s doi ani și în anul acesta ni-s'a dat ocaziune să admirăm comete destul de importante. Cum tot în anul acesta are loc și trecerea prin perihol a cometei Halley, ba chiar o trecere a Pământului prin arena ei, nu e mirare că publicul nostru se interesează mai intensiv de chestii astronomice.

În acest mod e de dorit, ca publicistica noastră să ofere cunoștințe serioase, obținute pe baza cercetărilor moderne. Nici decum știri »senzaționale« neadevărate, ori păreri învechite. În punctul acesta se greșește prea mult la noi și în repețite rânduri mi-s'a dat și mie ocaziune să semnez scâlcieri de aceste. Chiar și de data actuală nu pot trece cu vederea articolul din Nr. 11—1910 al »Telegrafului Român«, care respândește următoarele cunoștințe învechite, eronate, ori chiar contradictorii:

- 1° Soarele a produs planetele și cometele;
 - 2° indicația eronată a orbitelor cometare;
 - 3° idem a revoluțiilor cometare;
 - 4° idem a iuțelii de mișcare a cometelor (... într'o secundă sboară $3\frac{1}{3}$ milioane de mile!!)
- Etc. etc.

Decât astfel de »cronici științifice« mai bine reproduceri cinstite după revista din București »Orion«, în care articolele deși de multeori sunt prea vagi — în conformitate cu pricepera publicului — totuș sunt mai controlate decât excerptele din »Tel. R.«

Tocmai pentru a preîntîmpina respândirea de cunoștințe neexacte din astronomia cometară, scris-am în numărul 262—1908 al »Gazetei Trans« (pe timpul apariției cometei Morehouse) și în calendarul »Amicul Poporului pe 1910« (din prilejul ivirii cometei lui Halley) câteva lămuriri introductive, conforme cercetărilor științifice de astăzi. Nu s-a grăbit nici un ziar să le reproducă. Dar știri »senzaționale« necontrolate, din toate ziarele streine — imediat află trecere...

M-am convins, în urmă, că pentru respândirea cunoștințelor de acest soi, ar fi îndeosebi potrivite conferențe de ale »Asociațiunii«. Un ochian la îndemână și — după conferențe — câteva demonstrații potrivite pe ceriul instelat — ar produce mai multă evelație sufletească, ar deșteptă mai mult interes intelectual, mai multă

pricepere — decât volume întregi de astronomie teoretică.

Paginile ce urmează sunt extrase din materialul menit pentru astfel de conferențe).

*

Iată o stea streină între astrii ceriului de noapte! Trena sa lungă, ca un vâl de mireasă, o deosebește de tot ce zărim pe firmamentul tainic. Noapte de noapte își schimbă forma și mărimea. Pe dibuite pare că-și continuă calea, ca omul strein, care nu știe încotro să apuce.

Dispare, cum a venit; misterios, cum s-a ivit.

Forma. — Când astronomul descopere o cometă în păragenile depărtate ale sistemului solar, ea apare ca o peată nebuloasă, rotundă, slab luminată. Mai târziu i-se lămurește un miez, un sâmbure mai luminos, *nucleul*, — cum zic astronomii — învăluit în negura rotundă luminoasă.

Apropiindu-se de noi și de Soare, întreg corpul începe a se lungi în sensul radiului vector adecă al liniei ideale ce unește cometa cu Soarele. Părțile apropiate de Soare sunt atrase mai energic decât părțile diametral opuse și figura sferică de mai înainte, nu poate subsista. E absolut cum globul nostru propriu, în partea sa lichidă, se lungește el însuși producând două umflături opuse, numite marea sau flux și reflux. Dar cohesiunea, ce leagă particulele cometei, fiind aproape egalată de atracțiunea solară, evident că fenomenul va fi incomparabil mai pronunțat decât marea terestre.

Trena. — Dintre toate fenomenele cometare nici unul nu e așa de frapant, ca formația trenelor.

Dacă cohesiunea particulelor e întrecută de atracțiunea solară, cometa se descompune, resfirându-și materia dealungul orbitei, transformându-se treptat într'o specie de inel foarte turtit, asemenea inelului format de cometa I. din 1861, care dă naștere curentului de stele filante din 19—30 April (Herculide), ori a inelului cometei III din 1862, care dă naștere curentului de stele filante din 9—11 August (Perseide), ori în fine, asemenea inelului cometei I. din 1866, care dă naștere curentului de stele filante din 13—14 Novembre (Leonide).

Iată tot ce poate face atracțiunea Soarelui. Dar lucrurile nu stau așa de simplu și cometele, cari resistă de secole acțiunii destructive a atracției, prezentă cu totul alte fenomene, ce nu le mai putem raportă la această forță.

Noi vedem cometele lungindu-se în sensul radiului vector, dar materia care țignea așa zicând în partea Soarelui se oprește în grabă și e împinsă îndărăpt. În același timp, pe partea opusă materia se avântă, fără să întâlnească obstacole, cu impetuositate de care nu ne poate da idee nici un fenomen terestru. În câteva zile se produce astfel o trenă diametral opusă Soarelui și această trenă se poate resfri înaintea ochilor noștri, pe distanțe dela 20 până la 320 milioane de kilometri.

Dar să examinăm un moment mai de aproape aceste fenomene trumoase, ca să vedem caracterele forței, ce le produce. Mai întâiu, partea cea mai deasă a cometei, nucleul nu trece în mersul său, prin nici o alterație sensibilă. El continuă să percurgă în jurul Soarelui elipsa sau parabola primitivă. Numai particulele cele mai subtile, cele mai rare ale nebulosității cometare fug departe, cum ar fi svânturate de ceva suflare. Forța din cestiune nu e deci proporțională cu masa, ca atracțiunea. Ea depinde de *suprafață*, de densitatea corpurilor, asupra cărora acționează. Un corp des ca nucleul nu e derangeat în măsură simțitoare, în timp ce atmosfera sa e alungată violent îndărăpt.

În acest mod, materiile de densitate inegală, primind impulsioni inegale, se reparează și urmează căi diferite, absolut după cum în operația treeratului firele de grâu, pleava și praful se separă sub acțiunea curenților de aer și formează pe pământ grămezi diferite. Astfel și la comete. De când se observă cu instrumente puternice, li-s-au surprins trene foarte nimerite. Cea mai strălucitoare, care o vedem cu ochii liberi, rămâne îndărăptul celorlalte și prezentă o curbura mai marcată. Celelalte, din contra, sunt aproape drepte. Ele tradează o rapiditate mult mai mare în fuga materiilor rare și ușoare din cari se compun. Evident, *forța repulsivă*, a Soarelui le-a treerat, le-a separat și le svântură astfel, cum svântură vântul bălaurii de hârtie.

*

La toată cometa deplin formată deosebim deci capul și trena (sau coada). Capul e partea bine marcată, rotunzită parabolic înspre Soare. Trena se resfri în partea opusă.

Privit la telescop, capul se vede ca o masă neguroasă, cu condensăție centrală mai luminoasă. Condensăția aceasta constituie *miezul* sau *nucleul*; iar învălișul neguros, transparent, e *coama* (de unde vine și numirea) cometei.

Lungimea trenei, la aceeași cometă, diferă enorm în timp și spațiu. În general disparentă în momentul ivirii, ea se desvoaltă în proporția

în care cometa se apropie de Soare, ajungându-i maximul după trecerea prin perihel, adică scurt timp după ce cometa trece prin apropierea cea mai pronunțată de Soare.

După aceea scade, iarăși treptat, în măsura în care se depărtează de Soare, scade în lungime și intensitate luminoasă, până ce corpul se reduce la o nebuloasă sferică și dispare în adâncurile ceriului...

Nu la toate se desvoaltă în aceeași măsură trena. La cele mai multe se desvoaltă așa de slab, încât rămân telescopice, adică imperceptibile cu ochii liberi. La altele se desvoaltă mai bine. Astfel:

com. din 1744	avea o trenă de	28 mil. km. lungă
» » 1860	» »	36 » » »
» » 1769	» »	64 » » »
» » 1861	» »	68 » » »
» » 1618	» »	80 » » »
» » 1858	» »	88 » » »
» » 1811 a.	» »	176 » » »
» » 1847 a.	» »	212 » » »
» » 1680	» »	240 » » »
» » 1843	» »	320 » » »

Pentru a ne face idee de lungimea enormă a unora din aceste amintim, că depărtarea Pământului dela Soare face numai 149,501,000 km. Prin urmare, trena cometelor din 1811, 1847, 1860 și 1843 ar fi ajuns dela Soare până la noi, ba ar fi trecut departe mai încolo, până la Marte și brăul planetelor mici.

* * *

— Câte comete sunt?

— Câți pești în apă, după vorba lui Kepler.

— Apoi de ce le vedem așa de rar?

— Fiindcă nu ne ajută agerimea ochilor. Astronomii însă, înarmați cu ochiane pătrunzătoare, le zăresc mai des. Astfel:

în 1905	au văzut	4 comete,
» 1906	» »	8 »
» 1907	» »	5 »
» 1908	» »	4 »
» 1909	» »	5 »

*

Calea. — Toate corpurile cerești se mișcă pe 3 secțiuni conice: elipse, parabole, iperbole. Orbite perfect circulare sunt necunoscute. Astfel și cometele. Dar *excentricitatea* pronunțată este un semn distinctiv al orbitelor acestora.

E bine să amintim din geometrie, că linii curbe închise, cu excentricitatea 0 (zero) sunt *cercuri*;

linii curbe închise, cu excentricitatea 0— \wedge sunt *elipse*;

linii curbe cu excentricitate mai mare, însemnează, că sunt deschise la un capet, sunt *parabole și iperbole*.

Cometele, când ne vin pe căi eliptice. însemnează, că pot să revină *periodic* la Soare (Acesta se află în focarul elipsei).

Cometele, cari ne vin pe căi parabolice și iperbolice, probabil, că vin din infinit, dau ocol în jurul Soarelui, (care formează focarul parabolei ori iperbolei) și se întorc în infinit. Îndeosebi cometele cu orbite iperbolice sunt mesagerile universului sidereal.

Cele cu orbite parabolice ușor pot fi cap-

turnate de corpurile sistemelor solare și transformate în comete periodice (cu orbite eliptice).

Inclinațiunea încă este un semn distinctiv al cometelor. Calea cometelor nu se află exclusiv în brăul zodiacului, ci formează toate unghiurile posibile cu planul eclipticei. Unele comete ajung până la poli, altele se mișcă chiar retrograd.

*

Deosebim cometele periodice, a căror re-întoarcere la Soare s'a observat în *repețite rânduri*. Și alte comete periodice, cari nu s'au observat decât *odată* trecând prin perihel.

La categoria primă aparțin:

Nrul.	Cometa	Durata revoluției sidereale în ani	Distanța în perihel	Distanța în aphel	Excen-tricitatea	Inclinațiunea orbitei	Trecerea prin perihel	Descoperită
1	Encka	3.299	0.3386	4.0932	0.8472	12° 36' 40"	1908 Mai	1786, calc. Encke 1819
2	Tempel II	5.279	1.3879	4.6755	0.5422	12 38 55	1904 Nov.	Tempel, 3 Iul. 1873
3	Brorscu	5.456	0.5878	5.6104	0.8103	29 23 48	1890 Faur	Brorsen, 26 Faur 1846
4	Tempel - Swift	5.678	1.1516	5.2139	0.6380	5 26 33	1908 Oct.	Tempel 1869—Swift 1880
5	Winnecke	5.828	0.9235	5.5538	0.7019	18 16 58	1909 Oct.	Winnecke, 8 Mart. 1858
6	De Vico Swift	6.400	1.6696	6.2248	0.5157	3 35 17	1901 Faur	De Vico, 1944 Swift, 1894. Observ. din 1678
7	Tempel I.	6.538	2.0911	4.9020	0.4019	10 48 14	1898 Oct.	Tempel, 3 April 1867
8	Finlay	6.556	0.9694	6.0362	0.7239	3 3 6	1906 Sept.	Finlay, 26 Sept. 1886
9	D' Arrest	6.686	1.3270	5.7714	0.6261	15 42 32	1897 Iun.	D'Arrest, 26 Sept. 1851
10	Biela, nucleu I.	6.692	0.8792	6.2229	0.7524	12 21 58	1866 Ian.	Biela, 27 Faur 1816—Dim.
	» » II.	6.693	0.8792	6.2240	0.7525	12 22 13	1866 Ian.	1872 dispărută și desagregată în stele filante.
11	Wolf	6.823	1.5953	5.5993	0.5565	25 14 40	1905 Mai	Wolf, 17 Sept. 1884
12	Holmes	6.857	2.1281	5.1022	0.4122	20 48 53	1906 Mart.	Holmes, 6 Nov. 1892
13	Brooks	7.101	1.9589	5.4302	0.4698	6 3 44	1903 Dec.	Brooks, 6 Iul. 1889
14	Faye	7.390	1.6497	5.9380	0.5652	10 37 30	1903 Iun.	Faye, 22 Nov. 1843
15	Tuttle	13.667	1.0191	10.4133	0.8217	54 29 16	1899 Mai	Pons, 1799—Tuttle, 1858
16	Pons—Brooks	71.56	0.7757	33.7980	0.9550	74 2 36	1884 Ian.	Pons, 1812 Brooks, 1883
17	Olbers	72.65	1.1901	33.6234	0.9311	44 34 16	1887 Oct.	Olbers, 1815
							1759 Mart.	Halley, calcul. 1692
18	Halley	76.0	0.6871	35.2238	0.9673	162 13	1835 Nov.	Observată din 240 a. Hr.
							1910 Apr.	Identific. 28 reîntoarceri.

Când vom aminti, că planetele principale:

Mercur	are distanța	0.3871	dela Soare.
Venus	»	0.7233	»
Pământ	»	1.0000	»
Marte	»	1.5237	»
Iupiter	»	5.2028	»
Saturn	»	9.5389	»
Uran	»	19.1833	»

Neptun are distanța 30.0551 dela Soare atunci tabloul precedent, al corpurilor cometare periodice, devine extrem de interesant. El ne spune anume, că primele 14 comete se avântă dela Soare până la Iupiter; una dela Soare la Saturn și trei dela Soare până dincolo de Neptun. Deci afară de forța decisivă a Soarelui, mai are colosală influență și uriașul sistemului solar,

Jupiter, despre care se admite că el a capturat pe toate cele 14, cari din acest motiv se numesc și »comete din familia lui Jupiter«.

Alui Encke are timpul de revoluție cel mai scurt. Ne revine tot la trei ani și 4 luni. Pentru ultima oară s-a arătat în Mai 1908; pentru penultima oară în Ianuar 1905 și proximai reîntoarcere va avea loc în August 1911.

Tot în 1908 s-a reîntors cometa lui Tempel-Swift, a cărei ivire o pândiseră înzădar astronomii în 1896 și 1902. În 1908 s-a arătat aproape sub acelaș aspect, ca în 1891: nebulositate spălăcită, fără indicii de nucleu.

În 1909 s-a reîntors cometa lui Winnecke, fiind redescoperită în 31 Octobrie de Porro de la Observatorul din La Plata. Aceasta îi fù a șaptea reîntoarcere observată din momentul primei descoperiri în 1819.

Se aștepta și reîntoarcerea cometei lui Brorsen, o aventurieră a familiei Jupiter, dar nu știu să o fi zărit cineva.

În schimb, s-a redescoperit cometa Perrine 1896 VII¹⁾ augmentând astfel la 19 numărul cometelor periodice observate mai de multeori. După calculul lui Ristenpart, întemeiat pe observațiile din 1896, cometa se mișcă pe o orbită eliptică, având o perioadă de 6.44 ani.

S-a așteptat în 1903, dar nu a zărit-o nimeni.

În 1909 a aflat-o Kapff din Heidelberg, cu ajutorul fotografiei, în 12 August. Era de mărimea 15.

Trecerea prin perihel avù loc în 31 Oct. S-a observat, cu ceva întreruperi, până în 20 Novembre.

Observațiile de acuma au verificat astfel în mod frumos, calculul teoretic al lui Ristenpart și Osten (publicat în revista »Astronomische Nachrichten«, Nr. 3478).

În anul acesta, 1910, așteptăm trecerea la perihel a cometelor

Tempel II,
D'Arrest și
Halley.

Cercetările pentru a regăsi cometa lui Halley, întreprinse încă în 1908, fură încoronate de plin succes în 12 Sept. 1909, când astronomul Wolf dela Observatorul Heidelberg—Königstuhl, a regăsit-o pe un clișeu fotografic prins cu un telescop Zeiss de 72 cm.

Cometa lui Halley e cea mai renumită sub raportul cunoștințelor, ce le avem despre mișca-

rea acestor corpuri. Astronomii (Hind, Pingre, Halley, Clairaut, Pontécoulant, Crommelin și Cowell) i-au identificat peste 28 de apariții din totalul de vr'o 35, câte le-a avut cu începere din anul 460 a. Chr. și până în 1835, ultima-i apariție.

Să amintim câteva:

În 12 și 11 a. Hr. — Dio Cassius spune, că s'a văzut o cometă, pe timpul consulatului din Roma, înainte morții lui Agrippa — Chinezii au văzut-o timp de 5 zile, în zodiile Gemeni, Gen și Fecioară.

În 66 d. Hr. — o cometă s'a văzut, în formă de sabie, înainte de căderea Ierusalimului sub Tit. Chinezii au văzut-o în zodia Capricornului și a Școrpiei, drum ce convine acestei comete.

Alte apariții din anii 218 și 295 amintesc astronomii chinezi și istoricul Dio Cassius, toate identificate de Hind.

În 837 apariție memorabilă în istoria Franței, sub domnia lui Ludovic I. cel Bland. Un cronicar anonim al timpului, supranumit astronom, amintește fenomenul în următorul mod: »În mijlocul sfintelor zile de Paști, un fenomen totdeauna tunest și de tristă profetie se ivi pe cer. Când îl zări împăratul, foarte atent la arătări de aceste, nu mai avù odihnă. Schimbare în domnie și moartea unui principe sunt anunțate prin acest sămn — zicea el cătră mine«. Cerù sfatul episcopilor, cari îl îndemnară să facă rugăciuni, să întemeieze biserici și mănăstiri. Ceea-ce făcù. Dar, la trei ani muri.

Cometa lui Halley apărù din nou la 1066, cu o trenă foarte dezvoltată, care în April s'a resfirat în două mănunchiuri. Se numește și *cometa cuceririi*, fiindcă apărù pe timpul, când Wilhelm Cuceritorul năvăli în Anglia. Cronicarii scriau unanim: »Normanii, conduși de o cometă, năvăliră în Anglia«. Regina — ducesă Matilda, mireasa lui Wilhelm, a reprezentat foarte naiv acest comet și mirarea oamenilor pe o tapiserie lungă, de 70 metri, ce fiecine o poate vedeà în Bayeux. Inscripția: »*Isti mirant stellam*«.

Dar cea mai celebră din aparițiile cometei avù loc în 1456, trei ani după cucerirea Constantinopolei de cătră Turci. Europa erà încă în prada emoțiunei produsă de această teribilă noutate. Se povestie, că biserică sf. Sofia fù prefăcută în moschee, că tot poporul creștin fù găduit, măcelărit sau dus în prinsoare. Lumea erà îngrijată de scăparea creștinătății.

Cometa avù cea mai mare strălucire în prima jumătate alui Iunie. Erà »mare și înfricoșată foarte« — după-cum zic cronicarii timpului. Coada sa acoperia două semne cerești

¹⁾ Adecă: cometa a șaptea din anul 1896, descoperită de astronomul Perrine.

adecă 60 grade. Oferiă aspectul unei flacări ondulate. Toți o considerau drept semn al mâniei divine. Musulmanii o vedeau în formă de cruce, creștinii în formă de iatagan.

Intr'o astfel de ferebă fricoasă papa Calixt III »territus ad advertendam Dei iram aliquot dierum supplicationes indixit, constituitque in urbibus, ut in meridie campanae pulsarentur ut omnes de precibus contra Turcarum tyrannidem fundentis admonerentur«.

Astfel ni-se spune în *Historia Cometarum* din 1666 de *Lubienitzki*, pag. 293 după scrierea lui *Platina: Vitae Pontificorum*, apărută în Veneția la 1479 cap IV, unde se zice: »O cometă învăluită și îngrozitoare ivindu-se în curs de mai multe zile și cum astronomii declarau că va fi urmată de morți, ciumă și alte nenorociri: Calixt, pentru a abate mânia lui D-zeu, ordona rugăciuni pentru cazul dacă aceste rele ar amenința neamul omenesc și pentru a-le descărca asupra Turcilor, acești dușmani ai numelui creștin. În acelaș mod, el ordona de a îmblânzi pe D-zeu prin rugăciuni necurmăte iar la amiazi clopotele să înștiințeze pe credincioși ca și ei să ajute, prin rugăciunile lor, pe cei angajați în luptă contra Turcilor«.

Unii afirmă, că de pe acest timp (1456) a rămas datina, la cato ici, de a trage la amiazi clopotele pentru rugăciunea către *Înger* »Angelus«

Putem ceti iarăș multe scrieri de astronomie, în cari ni-se spune, că Papa Calixt III, îngrozit de cucerirea progresivă a țerilor creștine de către Turci, când sultanul Mahomet II. veni să asedieze Belgradul, el consideră cometa drept semn al mâniei divine și, prin o bulă, el arunca anatema asupra ei, ordonând în acelaș timp sunarea lui Angelus la amiazi, pentru a conjură mânia cerului.

Iată, ce ne spune *Laplace* în: *Exposition du système du monde* (p 283, ed. din 1829): »Trena lungă, ce o atrăgea după sine, respândi groază în Europa, deja consternată, de succesele repezi ale Turcilor, cari veniau să restorne Impărăția de Jos. Papa Calixt ordonă rugăciuni publice, în cari se conjurau cometa și Turcii. În acest timp al ignoranței, lumea eră departe de a cugetă, că natura ascultă totdeauna de legi nemutabile...«

Babinet vorbește de anatema (citată de *Guillemin*, *Les Comètes*, 1887, pag. 24): »Musulmanii, cu Mahomet II. în frunte, asediau Belgradul, apărât de Corvin, numit exterminatorul Turcilor. Cometa lui Halley se ivi și cele două armate fură cuprinse, de-opotrivă, de groază. Papa Calixt III, cuprins și el de frica generală,

ordonă rugăciuni publice și lansează o anatema înfricoșată asupra cometei și dușmanilor creștinătății. El introduce rugăciunea de amiazi numită *Angelus*, care se practică și azi în toate bisericile catolice«. — Aceasta versiune se află și în *Astronomia populară* alui *Arango* (t. II. pag. 368), carte care avu succes enorm și fû tradusă în multe limbi străine, contribuind la respândirea legendei. *Flammarion*, transcrie și el aceeaș versiune, în toate lucrările sale, contribuind și mai mult la vulgarizarea faimei. *Draper*, în cartea-i: *Les Conflits de la Science et de la Religion*, povestește aceeaș istorie, exagerând-o binișor: »Se credeă că rugăciunile preoților vor depărtă ciuma dela orașele pline de scurgeri puturoase; că vor aduce, după trebuință, ploaie sau timp frumos; că vor abate influențele păgubitoare ale eclipselor și cometelor. Dar când apărû cometa lui Halley în 1456, ivirea-i produse atâta groază, încât trebuî să intervină papa însuș. El o vrăji și o alungă de pe firmament; Ea dispărû în spațiu, cuprinsă de frică în urma blăstămelor lui Calixt III și nu îndrăzni să mai apară vr'o 75 de ani!«

Iată cum se transmit exagerările dela autori la autori, copiindu-se unii pe alții.

Bula lui Calixt III nu a existat nici odată, decât în imaginația unor autori. Nici un cronicar al epocii nu amintește, precum am văzut, nici de bulă, nici de excomunicație. *Newcomb* ziceă deja în 1878: (Pap. Astr.), că presupunerea despre bula papei, alungătoare de cometă, e o poveste populară...

1531. — Ploaie de sânge, cutremure, lumină, borea'ă, se mai atribuie și cometei din 1531, care s'a văzut în Europa prin Maiu și August. Un istoric spune, că s'a arătat la Roma o fașie de foc și apoi au apărut două comete. Afară de câteva notițe chineze pentru această cometă, avem numai observațiile lui *Bienerotz* (*Petrus Apianus*) astronomul curții lui Carol V. și *Ferdinand I.*, cari au putut servi la identificarea acestei comete cu cea alui *Halley*. *Apianus* a observat-o la *Ingolstadt*, cu începere din 13 August până în Septembrie. Constată, cel dintâiu că coada cometei se îndreaptă totdeauna în partea opusă Soarelui și afirmând că coada nu ar fi decât proiecțiunea nucleului luminat de Soare.

În 1607 — marele legislator al astronomiei, *Kepler*, care se află atunci în Praga, zărește în constelația Carul mare, în seara de 26 Septembrie, cometa care revenise iar. El o observă până la 26 Octombrie confirmând și observațiile făcute de *Tycho* și *Gemma* cu privire la

poziția coadei cometei în partea opusă a soarelui, pe care el o asemăna cu o nebuloasă lungăreață, alburie și slab luminată. Mai târziu, când sâmburele deveni mai luminos, cam de mărimea lui Jupiter, coada avea variațiuni de lungime, dese și repezi.

Nici el însă, nu se exprimă că cometele ar fi corpuri cerești cosmice ale căror mișcări și natură ar putea fi cercetate de aproape. El se mulțamește cu presupunerea, că cometele urmează un drum drept-linear, ipoteză care se potrivește într-o câțva pentru timpul scurt, cât sunt vizibile de pe Pământ.

Apariția din 1682 e botezată de astronomul Littrow: nașterea științifică a acestei comete. »De atâtea ori a vizitat Pământul — zice Littrow —, de o mie de ani nu a pierdut nici o ocazie. ca să nu ni-se arete și totuși oamenii au privit-o ca pe un dușman. Abia acuma, pentru prima oară, au dispărut superstițiile, mulțumită multor oameni de seamă și fu dat omenirii să recunoască într'înșă un vechiu prietin, să i-se studieze cu interes și plăcere aparițiile.

Cometa fù descoperită în 23 August 1682 de către un servitor al astronomului Hevelius. Era splendidă, asemănându-se în strălucire cu stelele de mărimea a 2-a. În 12 Sept. a încetat de a mai fi vizibilă cu ochii liberi. Flamsteed pe atunci asistent la Observatorul din Greenwich și astronomul Hevelius au putut-o urmări până în 19 Sept. cu ochiane cari se inventaseră tocmai atunci.

Dar cu doi ani mai înainte, la arătarea mării comete în 1680, Newton, demonstrase că aceste corpuri se mișcă pe secțiuni conice, îndeosebi pe elipse foarte lungi, având Soarele în focar. Leibnitz, Huyghens și Maraldi au combătut această idee.

Atunci *Halley*, amic al lui Newton, îndemnat de acesta, se decide să aplice metoda cel nou la toate cometele apărute în acel secol și observate cu oarecare îngrijire. Studiind calea acestor 24 comete, reușește să demonstreze esacitate teoria lui Newton.

Tot după acest metod s-a pus să calculeze și calea cometei ivite în 1682. Din observațiile lui Flamsteed din Greenwich, Hevelius din Danzig, Picard din Paris, Montanari din Padua și Kirch din Lipsca, Halley determină toate elementele orbitei cometare, statorind că mișcarea este eliptică și că durata revoluției trebuie să fie vr'o 75 ani, fiind supusă și influinții perturbătoare a planetelor. El merse mai departe, prevestind reîntoarcerea cometei pe sfârșitul anului 1758 sau începutul lui 1759.

Cometa fu numită de aci înainte, *Cometa lui Halley*, contrar uzului de a o numi după numele descoperitorului.

Dar verificațiunea acestei prevestiri având să urmeze foarte târziu, Halley consulta catalogul cometelor pentru a examina dacă cometa aceasta nu s'a văzut și mai înainte. Urcându-se din ce în ce în cursul anilor, el stabilizează că o cometă, având aceleași elemente, ca cea din 1682, fu observată în 1607 de Kepler și Longomontanus; apoi o alta în 1531 de Apinius. Iată elementele acestor apariții:

	Cometa 1682	Cometa 1607	Cometa 1531
Inclinațiunea	17° 42'	17° 2'	17° 56'
L. nod. asc.	50° 48'	50° 21'	49° 25'
» perihel	301° 36'	301° 16'	301° 39'
Dist. »	0 58'	0 58'	0 57'
Mișcarea	Retrogradă	id.	id.

Halley trase concluzia, că aici nu e vorba de trei comete diferite, ci fără îndoială, de una și aceeași, a cărei durată de revoluție ar fi 75—76 ani. Tot cometa acoasta o regăsi în 1456.

Cunoscând deci revoluția, era ușor de a afla, cu ajutorul legilor lui Kepler, osia cea mare și celelalte elemente ale orbitei. El anunța reîntoarcerea proximă pe 1758—9 dar admitea posibilitatea unor perturbații din partea lui Jupiter și Saturn.

Iată deslegarea unei enigme, în toată simplitatea ei măreață¹⁾.

Și anii treceau mai departe Edmund Halley (născut în 29 Oct. 1656, în Haggerston lângă Londra) ajunsese membru al Societății Regale din Londra, în 1703 succeda lui Wallis, ca profesor de astronomie în Oxford. iar în 1719 ajunsese director la Observatoriul din Greenwich, unde a și murit, în 14 Ian. 1742.

Cometa mai avea încă 17 ani până la reîntoarcere.

În așteptarea ivirii, eră un punct asupra căruia nu se puteau înțelege oamenii de știință. Era tocmai acea variație a perioadei, atribuită de Halley planetelor Jupiter și Saturn. Dacă acțiunea aceasta e cauza, atunci variația trebuie să fie constantă ziceau ei. Altmintreli, ușor se poate atribui unor greșeli de calcul și de observație.

Se ivi deci necesitatea, ca cu formule algebrice perfecționate, să se calculeze exact epoca reîntoarcerii proximă.

¹⁾ Memoriul, în care Halley analizează orbita cometei, e intitulat *Astronomiae cometicae Synopsis* și a apărut în 1705, excitând admirațiune și curiositate universală.

Marele matematic francez *Clairaut*, care în etate de 18 ani fu ales membru al Academiei din Paris, întreprinse și termina măiestrește partea algebrică a problemei. Dar avu de lucru un an de zile. Mai rămâneă munca enormă de a rezolva în numeri formulele lui Clairaut. Doi calculatori avură acest curagiu: astronomul *Lalande* și madam Hortensia *Lepaute*, soția unui ceasornicar vestit pe acel timp. În curs de șese luni de zile, abia luându-și răgaz să mănânce și să se odihnească, cei doi calculatori transformară în numeri formulele algebrice date de Clairaut. Acesta, în fine, termină calculul, aflând că Saturn va întârzia reîntoarcerea cometei cu 100 zile, iar Iupiter cu 518, în total cu 618 zile. Revoluția proximă a cometei va fi deci cu un an și opt luni mai lungă decât revoluția trecută și că trecerea prin perihel va avea loc în 13 April 1759, cu incertitudine de 1 lună în plus sau în minus.

Prezicere științifică nici-odată nu a excitat curiozitate mai viuă dela o margine a Europei la alta. Evenimentul eră așteptat cu nerăbdare.

Cometa reapărū.

Țăranul Palitzsch, o fire tot așa de extraordinară ca Clairaut, zări, cel dintăiu, cometa la Crăciunul din 1758 în Prohlitz, lângă Dresda¹⁾. Astrul ajunsese în perihel la 12 Mart 1759, exact în cadrul incertitudinii determinate prin calcul.

E firesc, că împlinirea acestei preziceri a dat tuturor cercetătorilor sentimentul cel mai plăcut al satisfacției și totodată îndemnuri traionice pentru alte cercetări.

Lalande scria în 1759: »Universul vede în »acest an fenomenul cel mai satisfăcător, din »câte a oferit vr'odată astronomia. Eveniment »unic până astăzi el schimbă îndoilele noastre »în certitudine, iar ipotezele noastre în demon- »strații.

»Deși fizicianii inteligenți așteptau și de »altă dată reîntoarcerea cometelor; deși Newton »asigură, iar Halley îndrăsnia să fixeze timpul, »totuși apelau cu toții — până și Halley — la »eveniment și la posteritate. Ce diferență între »situațiunea lor și a noastră! Între plăcerea ce »le oferia această fericită coniectură și avanta- »gille ce le aflăm noi astăzi văzându-o împlinită! »Combinarea totalității faptelor ce prezintă istoria »și tragerea consecvențelor — fu lucrarea lui »Halley. A vedeă aceste consecvențe justificate, »după cincizeci de ani, prin împlinire completă,

»e o satisfacție ce ne-a fost rezervată nouă »și pentru care în timpurile cele mai vechi filozofii ar fi invidiat posteritatea«.

»Domnul Clairaut a cerut grație de o lună »în favorul teoriei. Luna s'a aflat exactă și co- »meta s'a coborît, după o perioadă cu 586 zile »mai lungă decât la apariția din urmă, cu 32 »zile înainte de terminul, ce i-a fost fixat. Dar »ce sunt aceste 32 zile pentru un interval mai »lung de 150 ani, din care abia s'a observat fu- »gitiv $\frac{1}{200}$ parte, restul trecând peste limitele »vederii noastre? Noi am observat fenomenul »cu toții, convingându-ne că și cometele sunt »planete veritabile, cari și ele dau ocol pe lângă »soare«.

Cometa lui Halley supunându-se prezicerii astronomilor, deschise o nouă eră în astronomia cometară. Prezicerea eră în advăr vrednică de admirație, dacă ne aducem aminte, că pe acel timp orbita lui Saturn marca limita externă a sistemului solar.

După calculul lui Holetschek, cometa eră de mărimea 8 în momentul, când o descoperi Palitzsch; apoi de a 6-a, când o văzū Messier, iar prin April de mărimea 2, când ajunse vizibilă pretutindeni și de oricine. De data asta se mișcă foarte repede spre sud. Fū vizibilă câțva timp la orizon, apoi dispărū complet. Insemnări interesante avem dela Coeur-Doux în Pondicheri și dela La Nux de pe insula Bourbon, cari spun, că trena a crescut foarte repede ajungând la 5 Maiu până la 47° și apoi s'a micșorat disparând cu totul în 22 Iunie.

Câțiva matematicieni dela începutul secolului trecut au calculat elementele aparițiunei viitoare.

Damoiseau a aflat 14 Novembre 1835,

Pontécoulant » » 15 » »

Lehman » » 26 » »

Rosenberger » » 12 » »

drept date ala trecerei cometei pe lângă soare.

Cometa trecū la perihel în 16 Noemvrie, abia cu câteva oare după terminul satorit de Pontecoulant.

Zărită întâiu la 5 August de Dumouchel în Roma, cometa s'a observat cu ochii liberi prin Septemvrie și Oct. când eră foarte frumoasă, având o trenă de 20°. Apoi nori deși și trecerea la perihel au împedecat observațiile, cari nu sau putut relua decât pe la finea anului, dar și atunci numai de astronomi, îndeosebi de Iohn Herschel, la Capul Bunei Speranțe.

Sa dat multă atențiune naturei fizice a cometei. Bessel și Schwabe au observat prin Sept. și Oct. că din sâmburele cometei eșiau un fel

¹⁾ Messier, din Paris, o zări în Ianuar 1759. Palitzsch aveă un ochian și se ocupa cu steaua variabilă Mira Ceti, adecă o (Omikron) din Balenă. Tot în constelația aceasta a zărit și cometa.

de emanațiuni în formă de raze, formând aproape un sfert de cerc, care oscila în timp de 4 zile în o parte și alta, fapt observat și la alte comete (bună-oară la cele din 1862 și 1888), dar care nu s'a putut încă explica.

Reîntoarcerea din 1835 oferì ocaziune de a căuta din ce în ce mai departe în istorie, diferitele mențiuni ale acestei comete. *Hind* (Traite des Comètes, 1852) și *Laugier* (Comptes rendus de l' Académie des sciences, t. XXIII, 1846) sau ocupat îndeosebi cu această cestiune, identificând cometa pentru mai multe epoce.

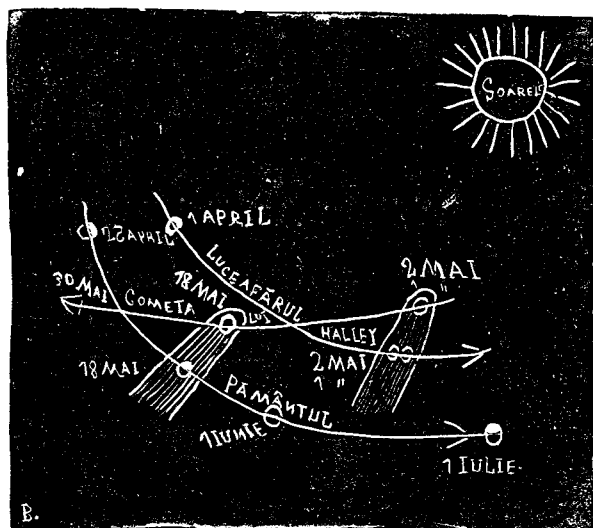
Apariția din 1910 fû obiect de cercetări nouă din partea mai multor matematicieni și astronomi. Lucrarea principală se datorește lui Cowell și Crommelin, dela Observatorul din Greenwich, pe baza căreia Max Wolf, dela Observatorul Heidelberg-Königstuhl, descoperi cometa în 12 Sept. 1909 la 2h 7m 3s dimineața, pe cale fotografică. În momentul descoperirii, cometa se afla la 522 milioane km. dela noi, între orbita lui Jupiter și a lui Marte.

Până la 1 Decemvrie, adică în vr'o 80 zile, s'a apropiat cu 300 milioane de km., ceea ce însemna, în mediu, o iuțeală de 3750,000 km. la zi. Sdravăn marș militar!

Prin 20 April va trece la perihel, apoi va apuca pe partea opusă a elipsei.

În 1—2 Mai va trece prin apropierea Luceafărului.

În 18 spre 19 Mai va ajunge în acelaș radiu vector, în care se va afla pământul din direcție opusă. (Vezi figura).

Pe timpul acesta cometa aflându-se la 128 milioane km. dela astrul central, iar Pământul la 151 milioane, depărtarea nucleului cometar dela noi va fi de 23 milioane km.

Dacă trena cometei va avea lungimea aceasta, evident că globul nostru va trece prin ea. Ba considerând că iuțeala planetei 106,000 km. pe oară, iar a cometei de 170,000 — o astfel de întâlnire e vrednică de toată atențiunea noastră.

Numai cât, faptul acesta nu trebuie să ne turmenteze. Trenele cometare sunt imense, ce-i drept, dar sunt atât de legere, atât de rare, încât atmosfera terestră e de plumb, în raport cu ele. Când chiar întreg globul nostru s'ar scufunda în ele, noi am fi scutiți de cataclism prin pantera noastră atmosferică. Trena din 18—19 Mai va fi comparabilă cu o negură rară, prin care va trece o locomotivă cu iuțeală mare (pământul).

Poate o ploaie de stele filante, ori splendide lumini polare, zări misterioase, ne vor înfrumuseța firmamentul pe timpul amintit, ori mari perturbații în magnetismul terestru vor derangia comunicația telegrafică, telefonică și aparatele magnetice ale Observatoarelor.

Întâlniri și fenomene de aceste am mai avut. —

În ori ce caz, de vom avea timp frumos, va fi bine să consacram studiului și observațiunei noaptea de 18 spre 19 Mai, deși luna va forma mare pedecă până pe la oarele 2 dimineața.

* * *

Afară de cometele periodice, a căror reîntoarcere s-a observat în repețite rânduri, se mai cunosc o mulțime, cari nu s-au observat decât odată. Calculul însă le atribuie orbite închise, deci periodicitate. Cometele acesta sunt mult mai număroase decât cele precedente. » *Connnaissance des Temps pe 1911* », relevează 92 (respectiv 91, dacă scădem pe alui Perrine sau 1896 VII). Cea mai scurtă revoluție, de 4 ani și 11 luni, o are cometa IV din anul 1819, observată de Blanpain și Encke. Cea mai lungă de vr'o 100'000 ani, o are cometa II. din 1844, studiată de Mauvais, d'Arrest și F. E. Ross.

De curiositate amintesc pe cele observate în secolul nostru:

	Excentr.	Rev.
1906 IV, Kopff, Maiu 2'21	0'520	6'666 ani.
1900 III, Giacobini Nov. 28'18	0'739	6'758 »
1905 II, Borrelly, Ian. 16'65	0'620	7'041 »
1906 VI, Metcalf, Oct. 10'76	0'578	7'588 »
1905 III, Giacobini Apr. 4'08	0'975	297'1 »

Una din cele mai interesante e 1770 I. sau alui *Lexell*.

Descoperită în 14 Iunie 1770 de Messier, ca o stea neînsemnată, imperceptibilă cu ochiul liber. Dispărû în 2 Oct. — Aspectul cometei nu

oferia nimic remarcabil. Dar cercetarea teoretică a orbitei ne aduse câteva surprinderi. În 1 Iulie, cometa se află abia la distanța de 363 radii terrestri dela noi adecă la distanța sexdublă a Lunei. Se putea calculă, că în acest timp, de aveà forța atractivă a Pământului, ne-ar fi alterat revoluția, adecă durata anului cu 3 oare. Dar fiindcă nu a produs nici o alterație (căci o diferență de 2 secunde s-ar fi descoperit numai decât reese că atracția făcea mai puțin de $\frac{1}{5000}$ din atracția Pământului nostru.

De altă parte, satori *Lexell* că observațiile nu se pot reprezentă decât prin o elipsă cu revoluția de $5\frac{1}{2}$ ani. Acest rezultat era deocamdată fără păreche, fiindcă dintre cometele periodice nu se cunoștea pe atunci decât alui Halley, care însă percurge o elipsă de 76 ani.

Deși teoria nu-i putea admite altă revoluție, totuș realitatea părea că o contrazice, de vremece cometa nu s-a mai ivit nici în 1776, nici în 1781, nici după aceea.

Pentru aflarea cauzei acestei dispariții misterioase; mai întâiu Burckhardt, Laplace, mai târziu Clausen, Le Verrier și Briinow s-au pus pe calculări vaste. Îndeosebi francesul Le Verrier ne-a dat adevărat cap-de-operă de calcul astronomic. Acest calcul au scos la iveală, că în 1767 (adecă trei ani înainte de apariția din 1770) cometa ajunsese în apropierea lui Iupiter, ba că sburase prin sistemul de sateliți al acestuia. Apropierea i-a cauzat perturbații așa de grave, încât a abătut-o din orbita originală (parabolică) avisându-o la o elipsă de $5\frac{1}{2}$ ani.

În 1775—6 va fi revenit, fără să o fi zărit cineva, dar în 1779 iarăș s-a apropiat de Iupiter, suferind o perturbație de sens contrar, în mersul său, adecă fiind alungată din sfera lui Iupiter și a Pământului, transformându-i-se orbita eliptică în una parabolică.

Cometa a vizitat deci pe Iupiter de două ori, apoi s-a depărtat, poate pentru vecie.

Gavr. Todica.

C â n t e e .

I.

Patimi ne-adormite
Mă frământă iar;
Doruri ne 'mplinite
Spuse în zadar.

Inima-mi se rumpe
De atâta dor;
Visele-mi mai scumpe
Înșelate mor.

Suflete pribege
Dorul de ți-l frângi,
Nu te înțelege
Nimeni de ce plângi.

Patimi ne-adormite
Mă frământă iar;
Doruri ne 'mplinite
Spuse în zădar.

II.

Cântă-ne bătrâne
Astăzi mai cu foc,
Să sărim cu toții
Mai ușori în joc.

Hai și voi copile
Bateți din picior,
Zilele senine
Nu se 'ntorc din sbor.

Sus, în jos, la stânga,
Una, două, trei —
Joc mai rar ca ăsta
Jur pe ochii mei.

Una-i hora noastră; —
Zi-i bătrâne zi-i,
Azi e primăvară. —
Hai în joc copii.

P. Papazissu.

G L O S S E.

Mulțămire.

Se vorbește așa de des de o mulțămire adâncă sufletească. Șașa de mulți se zbat, să statorească o mulțămire uniformă și dăinuitoare. Se vorbește mult, se scrie mult, se discută și se cerne o mulțime de teorii, un nesfârșit șirag de ipoteze, menite să-i aducă omului acea mulțămire adâncă, care odată realizată va eschide tot răul din societăți, va delătura toate pornirile antisociale, va exlude aplicările spre crime și va sălășlui în lume acel stadiu de perfecțiune, în sânul căreia nimenea nu va mai cărti și toți se vor simți fericiți.

E frumoasă ideea, e de admirat munca acelora cari se trudesc să excludă răul, dar până când există acele cauze, cari determină pe individ la acte, ce nu stau în congruență cu pretențiile colective ale unui moral statornic merit să aducă lumii un bine general, până atunci această muncă mi-se pare zădarnică. Individualismul e încă așa de puternic, încât orice tendință de a nivela valoarea acestuia în multiplele sale forme mi-se pare încă de tot neputincioasă.

Indeletnicirile multe, cari se leagă de individ și cari determină activitatea acestuia mi-se par așa de imperative în fixarea mulțămirii sufletești încât sânt convins, ca până când vor exista aceste îndeletniciri, nu se va putea vorbi de mulțămirea omului. Avocatul e mulțămit atunci, când are mai mulți clienți, va să zică când există mai mulți nemulțămiiți, mai mulți certăreți. Fața lui atunci va fi mai plină de veselie, când partida contrară sau chiar partida proprie va plăti mai multe spese de proces. Nepăsător va sta acest avocat, când partida desnădăjduită, partida care a pierdut procesul, în mânia-i supremă va ucide pe partida care a triumfat. Nepăsător va fi acest avocat, când o mamă văduvă va fi expusă să ajungă în drum cu orfanii ei... Și nu-i va fi milă nici partidei, nici aceluia țaran care a auzit vorbindu-se mult despre Hristos, care face cruci mari în biserică, care ingenunche smerit în fața altarului, nu-i va fi milă de daproapele rămas pe drumuri în urma procesului pierdut. Nu-l va iubi pe acest deaproape ca pe sine însuși... ci stăruitor va cere ca litera „legii“ să se aplice până în capăt.

Medicul atunci va fi mai mulțămit, când va avea pacienți mai mulți, va să zică, când vor fi mai mulți bolnavi, mai mulți nenorociți,

cari se zbat fără nădejde în valul durerilor. — Bancherul atunci se va simți bine, când vor fi mai mulți oameni lipsiți de bani, mai mulți săraci ori flămânzi cari în desnădejde iar vor alerga la sprijinul lui și vor cere împrumut banii lui plătind pentru ei dobândă grea. — Avarul se va simți cuprins de o supremă tremurare de bucurie, când va auzi sunetul plin de vraje al galbenilor și sânul lui unde stăpânesc suveranele bancnote i-se va părea un izvor de vecinică mulțămire și de dulce alintare. — Diplomatul atunci se va crede în culmea carierii sale, când mult țesutele incercături politice și minciuni convenționale se vor arăta încununuate cu aureola gloriei împunătoare. Politicianul șovin numai astfel își va simți astâmpărat creierul aprins, dacă politica lui carnivora va ingenunchia și va cuceri mai mulți nenorociți, cari se trudesc să-și apere ființa și naționalitatea lor. — Despotul atunci va fi mai mulțămit, când la picioarele lui vor ingenunchia mai mulți sclavi, mai mulți oameni fără conștiință, fără țință în vicață, fără ideal, mai multe dobitoace grăitoare. — Un oare care preot atunci își va netezi mai satisfăcut barba sa, când credincioșii lui vor fi mai rămași de lume, mai întunecați, mai puțin dornici de lumină și mai grei în pornirea spre o vicață mai rațională și mai conștie și nu-l va durea pe un astfel de preot nici faptul că cutare congruă degenerază avântul sfânt spiritual, coborându-l dela înălțimea divină, unde singur trebuie să-și găsească rostul său. — Renegatul va fi numai în astfel de timpuri mulțămit, când i-se va da mai mult puțință de a trăda, de a denunța, ceea ce individului sau unui popor i-e mai scump și mai sfânt. Și bucuria lui demonică nu va scădea când cel trădat va fi lovit în onoarea sa, în drepturile sale și'n ființa sa cu toată nevinovăția acestuia. — Cărciumarul atunci va săltă de bucurie, iar stomacul lui îngrijit după toate regulele epicurice — acest epicurei grege carpus — atunci va fi mai mulțămit, când în cărciuma lui vor rătăci mai mulți pierduți, mai mulți bețivi, mai mulți inconștii cari își topesc orice amor de vicață în acreala vinului sau în mirosul și tăria ucigătoare a rachiului falzificat. Nepăsător va sta la orice preludii de dezastru material și moral al cutărui „client de treabă“ și iar ș nepăsător își va mușcă buzele întrun zâmbet ironic, aproape drăcesc, când va auzi, că clientul cel de omenie, clientul statornic,

clientul cărui i-a jefuit aurul cu ajutorul unei patente legale sau să-i zicem licență — s'a pierdut într'o casă de nebuni, sau c'a murit beat înecându-se în cutare mocirlă la cinci minute după ce a ieșit din cârciuma lui. — Și observați bine cutare bandă de țigani (sunt și ei oameni, de ce nu i-aș aminti și pe ei!). Cu câtă sfială deschide ușa cutărui birt și cu câtă lăcomie își poartă vâtaful prin împrejur ochii sticloși căutând să afle vreo ceată de cheflii sau vr'un cavaler urlător care-și lovește ceafa cu palma sau vr'un geniu pierdut cu plete lungi pornit să strige: „zi măi cioară din vioară!“ ... Câtă mulțămire simt acești urmași ai lui Ham, când sună paralele, când se turbură mințile și când se risipesc bancnotele și cât de disprețuitor își învârt ochii când dă de punga goală a chefliului sau a geniului pierdut...

Ș'acum la ce a-și mai continuă? Cer iertare dela Domnii avocați, medici, diplomați, politicieni șovini, bancheri, dela cutare preot, dela cârciumari și să mă ierte și cela cu plete lungi, pentru că am cutezat să atentez la izvorul lui de inspirație și să mă ierte și... banda ceea cu originea dela Ham.

Nu suntem noi de vină. Așa e „ordinea socială“ de azi. Și cu ea nu ne putem pune la ceartă, pentru că răzburarea ce s'ar ridică, ar însemna poate nimicirea noastră. Instinctul nostru de conservare s'ar ridica cu toată puterea lui și prefacerea sau distrugerea lui ar însemna moartea omului. Lumea e, cum e și ca dânsa suntem noi!

O transformare a ordinii sociale de azi? O distrugere a civilizației false? Cine-ar putea-o face, când ai de lucru tot cu oameni?!

Amor și dragoste.

Se înlocuiesc uneori aceste noțiuni una pe alta. Deși întrebunțarea lor ar trebui să se facă cu multă băgare de seamă. Amorul e numele unui sentiment care-l privește exclusiv pe cel ce poartă în sine acest sentiment. El e proprietatea individului și ori cât s'ar părea și s'ar zice uneori de cosmopolit rămâne o calitate per eminentiam egoistă. Amorezatul tinde să-și valideze sentimentul său prin acapararea sau prin învingerea completă a aceleia care a dat naștere acestui sentiment. Amorul în sine nu e o cauză, el nu se desvoaltă, nu se naște din sufletul individului ce-l poartă, ci se prezintă ca un efect a cărui cauză trebuie căutată într'o persoană externă. Și tocmai pentru că nu e cauză în sine, stingerea lui se întâmplă uneori prin

delăturarea acelei persoane, care l'a sădit în ființa aceluia, ce dispune de el. În privința asta să asemănă perfect cu felul de înființare al egoismului. Se naște și acesta dintr'o cauză externă dar în urmă se contopește așa de mult cu individul încât afirmarea lui puternică și-se pare validitatea cea mai crasă a subiectivismului. „Amorul propriu“ n'are să ne seducă. Nu-i nici el cauză în sine, ci e o sinteză alcătuită din o mulțime de calități, cari toate sunt efectul a diferite cauze externe. Acele mutre suverane ale civilizației moderne sunt toate create de împrejurări. Dacă n'ar fi acestea, n'ar fi nici amorul propriu.

Cu totul alt sentiment e dragostea sau iubirea luată în înțelesul ei genuin. Ea e cauză în sine. Se naște în individ fără însă ca să fie o calitate esclusivă a acestuia, ci pare a fi mai mult o proprietate a colectivității. Cine e pătruns de acest sentiment și cine-și validează în mod conștient această calitate născută și crescută prin sine, acela atinge prin acest fapt gradul perfecțiunii sociale fie aceasta chiar și relativă fiind vorba de om.

Amorul se prezintă aproape totdeauna ca un tiran păgubitor individului ca și societății. O, tu deorum hominumque tyranne Amor — zicea Romanul practic. Romanul care din aproapele lui făcea cu dragoste pe acel *civis romanus* merit să fie folositor nu numai șieși ci mai ales statului, societății. Iar greul filozof, poetul cercat de atâtea ori de tirănia necumpătată a amorului nu arareori îl certă pe acesta cu cuvintele: „Ev do Teon k'antropon tyrane Eros!“

E acest amor mai mult o manifestațiune a sentimentalismului din om, care în valorarea sa exclude luarea în ajutor a rațiunii și pentru aceea se întâmplă așa de des, că isprăvile lui sunt mai mult oarbe, lipsite de patentă, ce o anticipează cenzura rațiunii. Pe când dragostea — și să-i zicem mai mult dragostea creștinească — e cea mai fericită sinteză a rațiunii cu inima. Faptele acestei iubiri vor fi totdeauna astfel de unități logice, cari prin sine vor exprima totdeauna cea mai curată armonie a gândirii cu sentimentul fără de a crede vreodată că această armonie va fi conturbată.

Comparați numai pe doi indivizi: un amorezat și pe unul — să nu-i zicem îndrăgostit pentru că în cazul acesta, în urma schimbărilor împrumutate, ce s'au făcut în numirea acestei noțiuni, ar fi identic — pătruns de dragostea adevărată. Veți satori o deosebire uriașe între ei. Cel dintâi va trăi numai prin sine, orcât s'ar părea

că ființa lui în urma acestui sentiment a dispărut contajându-se în persoana externă, care i-a sulevat acest sentiment. Cel din urmă va trăi mai ales pentru alții. Își va conserva eul său, dar exclusiv numai ca prin sine să-și poată valora gândurile și intențiunile sale izvorite din dragostea adâncă ce-l caracterizează. Cel dintâi va fi de multeori un tiran odios, un om, care oricât s'ar părea de însuflețit pentru un ideal și oricât ar părea de universal în urma sentimentului general omenesc, pe care-l poartă în ființa sa, se afirmă totuș ca un egoist fără păreche, care din punctul de vedere al practicisimului omenesc, al binelui real sau să-i zicem și al binelui moral, ideal omenesc, rămâne un nimenea, un zero. Cel din urmă se va impune însă ca o persoană, ca o intruchipare, spre înfăptuirea căreia mereu aleargă omul ca spre o țintă ideală. Iubirea lui va fi acel izvor de fapte mari, nobile și sfinte, cari trebuie să fie temelia societății omenesti, baza pe care schimbându-se convențiunile falzei civilizații de azi, ar fi să se înălțe o societate renoită, puternică, deamnă de a trăi. O apariție negativă va fi cel din urmă. Cel dintâi va însemna stângerea unei ființe din sânul societății, cel din urmă se va afirma ca vieța acesteia, ca o concretizare a binelui și adevărului statornic.

Amorul în sine va dăinui mereu ca o apariție bolnavă, oricât de frumos și de înălțător s'ar arăta pentru cei ce-l susțin și oricât mulțimea nesfârșită al celor ce l'au căutat și-l caută ca pe un zeu ar crede în universalitatea lui fixându-l ca pe un element de vieță înăscut omului. — Nu va putea niciodată însă să stea alături de iubirea sfântă, de dragostea adâncă creștinească, care însemnează prin perfecțiunea ființei sale realizarea cea mai norocită a idealului ce-l păstrează omul față de vieță. Ș'această teză se va susține cu toate că societatea constă din tineri și bătrâni, pentru că în definitiv baza de valoare a societății e vigoarea, e puterea și această vigoare își are sâlașul mai ales în ființa tânără, pe lângă care cel bătrân are mai mult rolul unui sfetnic pățit.

Mitropoliții noștrii.

Niciodată poate mai mult ca în vremile de azi nu ni-s'a impus această teză. Starea deplorabilă, în care am ajuns, nesiguranța în chestiunile politice, îndoiala în rezultatul luptelor ce le purtăm — ne îndeamnă să apreciem mai de aproape rolul capilor noștri bisericesti.

Oricât s'ar crede, că acești mitropoliți

sunt exclusiv numai paznicii învățăturilor și credințelor statorite de biserică — ei au totuș o chemare tot atât de înaltă pe cât de mare li-e chemarea referitoare la păstrarea intactă a credinții așa cum a fost ea formulată. Ba poate în vremile de azi aceea chemare e mai imperativă decât cea din urmă. Vegherea la căpătâiul conservării neamului nostru iată, strălucita menire a mitropoliților noștrii! Noi când e vorba de ei — vedem în ei astfel de individualități, cari concretizează în sine cea mai genuină formă a ființii noastre naționale. În scaunele lor noi vedem stând niște sfetnici demni, iar pentru noi vedem niște păstrători ai drepturilor publice ce ni-se compet ca popor de ordine și de alcătuitor al acestui stat. Tot ceea ce din punct de vedere public național se pare că am pierdut am adunat în ființa lor. Ei sunt capii văzuți, sunt vovezii acelor alcătuirii naționale cari au format și formează idealul nostru. Și ne vine să considerăm de-o crimă, de un atentat la ființa colectivă a neamului nostru, orice fărâma de drept, ce-o scapă din mâinile lor acești mitropoliți.

Orice pas ce-l fac, orice întreprindere, orice cuvânt al lor, e scos din graiul poporului în fruntea căruia stau. De aceea e așa de mare jalea, când integritatea acestui popor e atinsă prin vr'un act care nu stă în consonanță cu conservarea acestei integrități. Și de aceea e așa de mare bucuria, când pasul lor e energic, când pretenziunile lor sunt îndărătnice, fiindcă atunci aceste acte, la aparență subiective sunt faptele neamului întreg.

În decursul vremilor vitrege am pierdut aproape tot, ce forma strălucirea spiritului nostru național. Legi multe s'au făcut, cari n'au prea ținut cont de noi. Instituții multe s'au zidit, cari nu prea sunt pe placul nostru. Și noi ca orice popor dornic de a fi, nu neam pierdut credințele, ci le-am așezat în locul sigur al scaunelor metropolitane. În lăcașul bisericii noi n'am așezat nu numai credința, ci am ascuns și alte odoare. Am depus acolo întreagă soarta existenței noastre. De acolo pornește pentru noi adevărul: *a fi sau a nu fi*. Și vom fi numai atunci, dacă această biserică, dacă capii ei, mitropoliții, vor înțelege și vor simți pe deplin puterea odoarelor, ce le-am dat în grija lor.

Un om spunea odată, că afirmarea mitropoliților noștrii stă în oportunitatea acestora conform vremilor, m'a revoltat această enunțaiune, care nu părea eșită dintr'o gândire prea documentată. Fără să vreau — mi-a venit

în minte vremile viforoase ale trecutului, când niște capi bisericești au știut ca prin vuetul desnădăjdut al acestor vremuri, să ducă la biruință steagul pe care sta scris integritatea spiritului național. Poate acci capi bisericești au fost Români harnici din creștet până în tălpi, poate au înțales că niște individualități în cari se concentrează atâta putere, în cari trăește un neam întreg cu toate forțele pline de vieață — numai pe sine se poate răzima și că biruința numai astfel va fi deplină, dacă această biruință va fi smulsă exclusiv prin sine. Poate acei capi bisericești, aveau o dragoste desăvârșită față de limba românească și admirația față de ea eră așa de covârșitoare încât îngrijorarea de eul propriu dispărea dinaintea lor și trăia în ei numai ființa plină de putere, dornică de vieață, de valorare și înaintare a neamului.

Acel duh bun și curat credem noi, că mai trăește și azi și credem tare că metropoliții noștrii, se vor ști arăta în toate împrejurările ca niște sinteze ale acelor personalități, mari se vor ști afirma ca niște individualități, cari să concretizeze în sine toate calitățile distinse ale acelor personalități.

Iar biserica de azi va rămânea să fie lăcașul legii străbune, unde să trăească *întreg* sufletul neamului nostru cu toate calitățile, cu toate caracteristicile sale genuine lângă cari să nu se dea loc nici unei apariții stranii, care ar veni dintrun loc ce nu-i prielnic ființei noastre. Un singur oaspe să aibă înțrare în această biserică: *cultura*. Să i-se deschidă acestui oaspe largi porțile bisericii, pentrucă el e focul vecinic care va încălzi mereu vatra noastră. Și să grijească metropoliții ca acest foc să nu fie stins de vre-o suflare care în mod conștiu a fost și este încă dușmană luminei, contrară înaintării culturale.

V. Nițescu.

DURERE.

E moarte, ne'ndurată moarte
În lupta vieții pentru pâne,
C'atât de greu li-e celor trudnici
Ce-abia o duc de azi pe mâne

Lor temniță li lumea asta .
Iar zilele cătuși prea grele,
Când cei puternici se resfață
În largul mândrelor castele.

Și tu mă 'ntrebî tirană lume
De ce cânt pururea 'n suspine,
Cum poți s'aștepți tu voie bună
Când milioane plâng în mine?!

A. Cotruș.

O, VINO....

O, vino, vino mai aproape
Să ne-așezăm la dulci povești,
Să ascultăm în taina serii
Cum bate vântul în ferești.

Și fruntea-ți s'o sărut mă lasă
Să-mi sting și cel din urmă dor
Și-apoi tot una mi-o fi mie
De-o mai trăi sau de-o să mor.

Căci cine știe pentru mine
Te-i mai ivi lângă perdea
Și cine știe mai vede-voiu
Duiosu-ți chip, iubita mea!

A. Cotruș.

Cronica literară.

A. Stavri: *Luminișuri*.

Iași. Ediț. »Vieața românească«. 1910, pag. 192,
prețul lei 2.

Autorul acestui volum e cunoscut încă de prin 1890, când publica întâiele poezii, a scos la lumină patru volume, cari au fost bine primite în lumea literară. Din nenorocire numele d-sale nu a trecut Carpații pentru un motiv foarte explicabil. Cu începutul deceniului trecut, când s'a pornit dincolo mișcarea literară dela „Sămănătorul“ iar la noi aceea dela „Lucefărul“, cu neobișnuită fecunditate, d. Stavri începuse a scrie mai rar și astfel numele d-sale e mai puțin pomenit chiar în o vreme, când atâtea talente viguroase cereau înțrare cu inzistență în Parnasul român și când nizuințele spre unitatea noastră culturală s'au dovedit mai precizate ca ori când înainte.

N'a fost unul dintre autorii, cari fac sgomot în jurul lor, niçi n'a căutat a se scoate la iveală. În timpul din urmă scria la „Vieța românească“ și volumul de față cuprinde întregă, activitatea poetului.

E o adunare de poezii lirice, de idile, cari te înseniează, zugrăvindu-ți vieța dela țară, văzută cu ochiul unui visător, căruia îi scapă tot ce nu e senin, patriarhal. El nu are răgaz de a se amesteca în jocul de-a mingea al copiilor, căci are de vorbit cu o floare și dapănă pe gheme o rază de soare, vântul îi suflă povești și nourii îl chiamă spre culmile visării.

Iată o luminoasă idilă:

Știu că-s cea mai dragălașe (!)
Fată dela noi din sat,
Că mi-a fost ursit din fașă
Să fiu dragă tuturor
Și că mie mi-i lăsat
Zbuciumatul dor.

De m'arăt, la piept c'o floare,
Vin flăcăi cum vin orbiți
Fluturii la lumânare;
Iar de'ncep cumva să cânt
Se dau toți înnebuniți
După mine'n vânt.

Dacă 'mprăștii în fâneță
Seara răsetele mele,
Crește până dimineată
Strat de flori mirositor:
Câți adună flori de-acele
După mine mor.

Când se'ntunecă, voioasă
Simt cum toți la vremea asta
Dau ocol pe lângă casă,
Ori se uită prin perdele,
Până ce s'a stâns fereasta
Cămăruței mele.

Dar când noaptea peste mine
Un zăbranic des așterne,
De prin lumile străine
Gândurile mi le strâng;
Îmi îngrop obrazu'n perne
Mi-amintesc și plâng;

Eu cântam la secerat —
Și în focul cântului
Un voinic m'a sărutat —
Și s'a dus — și m'a lăsat
Cu obrazul înfocat
În răcoarea vântului...

Acelaș soare îmbelșugat într'aurește și celealalte idile, cari constituie partea de forță a volumului: Două copile, Pe drumul din pădure, Zi de vară, Trei fete seceră etc. Aceasta din urmă e inspirată de motivul poporan din „Înșiră-te, mărgărite!“ În „April“, poetul fără a pierde nimic din originalitate, ne amintește de „Vântul“ lui Coșbuc. Iată două strofe

O limpede zi scăldată în soare...
Pe crengi, în livezi, stă floare de floare;
În aburii calzi renaște pământul —
Și apele duc un cântec de-April —
Și într'n păduri, c'un răs de copil,
In hohote vântul.

Prin lanuri de grâu să strâng plivitoare:
Le flutură'n vânt năfrâmi zburătoare,
De parc'ar mișca pe umerii lor
Aripi străvezii de albi porumbei —
Și razele pun pe sapă scânteii
Și în fețe bujor.

În genul epic avem poezia „Ce s'a întâmplat?“, pe care o reproducem întregă, repetând că autorul a botezat-o cu un nume așa de banal. Nu erà mai potrivit: „baladă“?

În grădină, la porțița
Imbrăcată toată 'n flori,
Ce-o fi stând de-atâte ori
Singură'n amurg Domnița?

Vezi că, seara de-obicei,
Din apus, în fuga mare,
Trece, prin fum roș, călare
Ca un fulger dragul ei.

Ce frumos îi șade azi!...
Ca de spaimă ea tresare
Și de bine ce-i mai pare
Râd gropițele'n obraz;

și literatura. Scrisorile d-lor C. Stere, G. Diamandi, N. Teohari, I. A. Bassarabescu, D. N. Burileanu. Cestiuni sociale: N. Zaharia. Răsbunarea I. A. Ștefănescu-Galați. Politică agrară a României. Literatură: Anatole France. Pâinele negre. Școlare: C. V. Buțureanu. Noutăți pedagogice.

*
»Convorbiri critice«. Ultimul număr (Nrul 10 din 25 Octombrie 1909), ce ne-a venit la redacție din aceasta excelentă revistă. îngrijită până la pedanterie sub direcția distinsului critic Mihail Dragomirescu, profesor universitar, are următorul sumar: Em. Gârleanu. Petrecere (nuvelă). — E. Lovinescu. Cele două romane de dragoste ale lui Grigore Alexandrescu. — Corneliu Moldovan: Portretul Necunoscutului. — Mihail Sorbul: Săracul Popa (episod istorico-dramatic într'un act. — Liviu Rebreanu: Volbura dragostei (nuvelă). — E. Lovinescu: Cazul Herz. — A. Măndru: Sonet (poezie). — Corneliu Moldovan: Cronică dramatică (»Urmările« de Emil Nicolau; »Noaptea învierii« de Herz). — Mihail Dragomirescu: Impresionismul dlui Lovinescu. — Bibliografia Critică. — Discuții. — Note. — Informații.

*
»Sămănătorul«. Nr. 7 din 12 Februarie 1910, cuprinde următoarele articole: Caton Theodorian, Curtea lui Nicula (schiță). — A. Popovici Bănățeanu: Din drum (poezie). — I. Agârbiceanu: Oana Precupeța (schiță II). — I. Joldea Rădulescu Sonet (versuri). — X. — Unui critic cu cap proverbial (epigramă). — H. Chantecler (dare de seamă). — Cronică. Revista revistelor. Informațiuni literare, etc. — X. — Cugetări din Goethe. — Red. — Răspunsuri.

*
»Revista culturală« publicațiune enciclopedică bilunară ce apare la Craiova, sub direcția dlui M. Străjan, distinsul colaborator al revistei noastre, oferă asemenea un material foarte bogat și valoros. Dăm sumarul nrului 6 din 31 Ian. 1910, care s'a rătăcit în redacția noastră: M. Strajan: A. Schopenhauer. Originea și anii copilăriei sale. — Eugenia Tănăsescu: Profanarea onora din datinele noastre strămoșești. — M. Strajan: Cea mai grea convingere. Scarlet C. Moscu. Poetul și Artistul (Poezie). — Ing. Telemac: Pământuri cari au murit. — Dr. I. Puțurianu Bacilul: Răpciugei. — M. Strajan: De prin reviste și jurnale. — Nic. I. Dumitrașcu: Legenda Busuicului. — Nic. I. Dumitrașcu. Din popor: »Cântec de Stea«. Pr. D. Lungulescu: 24 Ianuarie. — Dr. I. Puțurianu: Binefăcătorii omenirii. — M. Strajan: † Adelina O. Teslăuanu, n. Olteanu.

*
»Ramuri«, o altă revistă literară, ce apare în Craiova, într'o atrăgătoare ediție, continuă să fie din zi în zi mai bună. Numărul ultim conține un studiu critic a dlui G. Bogdan—Duică asupra poeziilor dlui A. Stavri, de cari ne ocupăm și noi în numărul acesta la »Cronica literară«.

*
»Junimea literară«, ce apare la Cernăuț (Bucovina), are în numărul de pe Ianuarie următorul conținut: Natalia Negru-Iosif: Bucovinei (versuri). — * * * Cuvântarea d-lui Mihail Sadoveanu. — D. Anghel și St. O. Iosif: Prolog (versuri). — Em. Gârleanu: Biserica veche din Broșteni. — Cincinat Pavelescu: Geniul râului (versuri). — Ion Minulescu: Celei ce plânge (versuri). — G. Rotică: O poveste de demult (versuri). — George Tofan Ioan Creangă. — Dinu Ramură: Din »Iliș-Vodă«, dramă istorică (versuri). Cincinat Pavelescu: Verb și gest — lui

Papus (versuri). — Caton Theodorian: Iernatice. — Cincinat Pavelescu: Cântec (versuri). — Taniu (după Baumbach) Nauzicaa (versuri). — * * * O scrisoare a lui Creangă. — * * * Notițe biografice: Mihail Sadoveanu, Dim D. Anghel, Ștefan O. Iosif, Emil Gârleanu, Natalia Iosif născută Negru, Cincinat Pavelescu, Caton Theodorian, Ion Minulescu, Dinu Ramură. — A. D. Xenopol: Ceva despre Ion Creangă.

*
»Natura«, revistă științifică de popularizare cuprinde în nr 4 din Ianuarie următoarele: Profesorul Gr. Ștefănescu. Sava Atanasie. — Mijloacele de apărare ale organismului contra microbilor, V. Dănulescu. — Despre origina plantelor cultivate, Marius Nasta — Din viața și operele lui Galileu, G. Țițeica — Pădurile planetei Marte, D. Drâmbă. — Notițe, * * *

*
»Românul Literar și politic«, din care ni-se trimite și noauă din când în când câte un număr, este totdeauna foarte interesant și variat. Are și colaborarea distinsului profesor A. D. Xenopol. Pare însă întru atâta de frantuzit, încât până și »Revue de Hongrie«, își află menționarea onorabilă în corpul său.

*
»Viața Agricolă«, din care ni-s'a trimis și noauă nrul 2 de pe Februarie, ca foaie de specialitate este neîntrecută și nu putem ca să o recomandăm în destul publicului nostru. Cuprinde articole de: Agricultură, economia rurală, politică agrară, statistică, zootehnie, entomologie, viticultură, cooperație, chimie agricolă, economie casnică etc. Redacția: București, Str. Grigorescu. 5.

*
»Falanga Literară și Artistică«, o revistă nouă, foarte interesantă, cu colaboratori apreciați, promite să devină una dintre cele mai cetite foi. Cuprinsul nrului ultim (5) e următorul: Corneliu Moldovanu, »Sacra Fames«. — Em. Gârleanu, Scrisoarea găsită. — E. Lovinescu, D. Anghel. — A. Măndru, In Parc. — M. Dragomirescu, Mozaic critic. — Zoe G. Frasin, In infinitul alb. — Em. G., Februarie: Intâia Duminecă. — M. Saulescu, Celei așteptate. — E. Grigoraș, Cronică științifică: Congresul cometelor. Cincinat, Cornuri cu sare: Epigrame. — L. R. Arabescuri: Eleganța. — * * * Informațiuni literare și artistice. — * * * Scrisori nefrancate. — Bibliografie.

*
»Pedagogia experimentată«, nrul 5-6 ne dă următorul sumar: Titu Liviu Maioreșcu, Pedagogia experimentală. Din defectele Educațiunii intelectuale în școală, de A. G. Antonescu. — Noua programă pentru predarea cursului de desen în școala primară, de I. Ciocârlie. — Clasele împovărate cu mulți elevi, de Lule. — Din persecuțiile inspectorilor școlari, de un învățător. — Despre cartonage, de Fritz Koch. Superioritatea exemplului în educațiune față de perceptive și maxime, de Elena Th. Petrescu. — Recensământul copiilor în vârstă de școală, făcut în Junie, Iulie și August 1909, de G. I. Lungu. — Andiatur et Altera Pars! de George I. Lungu. — Presa pedagogică și didactică de colnic. — Poșta redacției și administrații.

*
»Fluerașul«, o foarte drăguță revistă ilustrată pentru copii, apare de 2 ori pe lună în București, str. Ecaterina 2. O recomandăm în familiile noastre, ca pe una, care își are tot rostul de a fi.

Bibliografie.

»În amintirea canonicului Augustin Bunea«, articole și alte semne de durere ale neamului, retipărite de comitetul central al »Ligei culturale«. Vălenii de Munte. Tipografia »Neamul românesc«, prețul 50 bani

»Schița monografică a Sălăgiului«, întocmită de Dr. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazar. O lucrare valoroasă, care la timpul său a fost foarte bine apreciată de presa noastră națională.

»Diagnoza«, studii asupra situațiunii politice a Românilor din Ungaria de Dr. Emil Babeș. Prețul 3 cor pentru România 4 Lei.

»Arta, morală și cultura« de I. Volkelt, prof. universitar, Lipsca, — traducere autorizată de Horia Petra—Petrescu, iubitul colaborator al revistei noastre. Prețul 45 fil. Editura traducătorului: Fofeldea, p. u. Ujegyház. O recomandăm deosebit cetitorilor noștri!

»Monografia Băncii populare »Gilortul«, din comuna Novaci, jud. Gorj, făcută de G. Dumitrescu Bumbești, inspector al băncilor populare.

»Noi și ceilalți Români«, articoli reproduși din »Foaia Poporului« de Silvestru Moldovan, ziarist. Sunt tratate cu temei în aceste articole chestii foarte importante mai ales pentru organizarea noastră economică. O recomandăm cu căldură tuturor cărturarilor noștri.

»Votul universal«, de Dr. Romul Boilă. Prețul 1 cor. Este o lucrare, în care autorul își ia de scop să trateze sistematic chestia votului universal în legătură cu însemnătatea generală a dreptului de alegător, în legătură cu expunerea pe scurt a trecutului dreptului de vot atât în teză generală cât și cu referință la programul național român făcând totodată și critica proiectului alcătuit de fostul ministru Anerássy. E o lucrare care merită să fie citită, de toți câți se interesează de treburile publice la noi

»Calendarul portativ« al funcționarilor de bancă români, 1910. Tipografia Diecezană, Arad Prețul 2 cor.

»Dela noi din sat« de V. B. Munteșcu, prețul 50 fileri.

»Calendarul Ilustrat« pe 1910 întocmit de Petre Danilescu. Ediția »Bibliotecii Folcloristice«, Craiova. Prețul 35 bani.

»Istoria Patriei« pentru cl. V. și VI a școlilor populare de Iosif Mărian, învățător. Aprobata de Ministrul de Culte precum și de Ordin. Arhiepiscopesc. Prețul 80 fil.

Din editura Librăriei Socec București, primim următoarele cărți:

»Basmе din toate ținuturile românești«, Număr dublu, prețul 1 leu 90 bani.

»Descrierea Moldovei«, cu o notiță introductivă, note explicative, un portret și o chartă, de Miron Nicolescu, membru al societății geografice române Număr dublu 1 leu 90 bani.

»Poezii populare« din toate ținuturile românești, număr dublu 1 leu 90 bani.

»Români« traducere de E. Lovinescu, o eselență ediție, asupra căreia vom reveni.

Redacțional.

Implinindu-se cu nrul de față anul II de apariție a „Revistei politice și literare“ rugăm pe on. abonați să grăbiască cu reînnoirea abonamentului, iar pe dnii res-tanțieri să nu întârzie a-și achita abonamentul. Voind să întroducem îmbunătățiri esențiale, facem un călduros apel tuturor cetitorilor revistei noastre, să răspundească această foaie în cercuri tot mai largi, căci numai așa vom putea răspunde și noi conform intenției noastre așteptărilor publicului românesc.

Avisăm la acest loc, că „adausul musical“ datorit distinsului nostru compositor Iacob Mureșanu, de care am făcut amintire în unul din numerele trecute se va adăuga la proximal număr, dar se va trimite numai aceluia, cari și-au achitat întreg abonamentul, precum și noilor abonați, cari vor achita înainte costul abonamentului cel puțin pe 1/2 an.

Cerânduni-se din multe părți colecția completă a revistei noastre de pe an. II., avisăm, că având numai un număr foarte restrâns din colecția aceasta, — o dăm cu prețul de 20 cor.

Ținem să atragem atențiunea publicului și asupra faptului, că numărul proximal va apărea în peste 3000 exemplare și astfel va fi foarte avantajios pentru doritorii de a publică inserțiuni ori reclame de orice natură ca să profite de acest prilej, trimițându-ne de cu bună vreme publicațiile, ce vor să ne dea. Condițiile se pot vedea în adausul revistei.

Red. și Adm. „Rev. pol. și lit.“

Redactor responsabil: IOAN MIHU.